

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
Кафедра туризму

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Бакалавр

на тему

**«СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти

групи Тур-32сп

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Туризм

Данилишин Руслана Русланівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник к.е.н, в. о. доцента Ірина ДИДІВ

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Сергій МАРУНЯК

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалар
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

(підпис)

Оксана КРУПА

(ім'я, та прізвище)

“ ”

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти

Данилишин Руслані Русланівні

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Сучасний стан та перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону»

Керівник роботи к.е.н, в. о. доцента Дидів І. Б.
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «30» грудня 2022 р. №452/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 5 червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, Управління туризму та курортів Львівської ОВА, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження гірськолижного туризму

1.1. Теоретичні засади, основні поняття гірськолижного туризму та чинники його розвитку

1.2. Особливості організації гірськолижного туризму

1.3. Методика дослідження розвитку гірськолижного туризму

Розділ 2. Оцінка розвитку туристично-рекреаційних ресурсів гірськолижного туризму

2.1. Туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону

2.2. Оцінка розвитку гірськолижного туризму в Карпатському регіоні

2.3. Вплив гірськолижного туризму на стан хорони навколишнього середовища

Розділ 3. Відновлення та перспективи розвитку гірськолижного туризму

3.1. Розробка та процес реалізації комплексного плану відновлення

гірськолижних курортів

3.2. Перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону та України

Розділ 4. Охорона праці

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунок, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання «30» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	30.01.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 08.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 03.03.2023	
4.	Написання II розділу	до 07.04.2023	
5.	Написання III розділу	до 05.05.2023	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 26.05.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 05.06.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 08.06.2023	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	до 16.06.2023	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	27.06.2023	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Руслана ДАНИЛИШИН
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

Ірина ДИДІВ
(ім'я та прізвище)

Кваліфікаційна робота: 71 сторінки текстової частини, 3 рисунки, 5 таблиць, 41 літературних джерел.

Данилишин Р. Сучасний стан та перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2023. 71 с.

У роботі розглянуто теоретико-методичні засади дослідження гірськолижного туризму, його основні поняття та чинники розвитку, охарактеризовано особливості організації гірськолижного туризму у Карпатському регіоні. Також у першому розділі кваліфікаційної роботи наведено класифікацію видів гірськолижного туризму, описано планування лижної території та методику дослідження гірськолижного туризму.

Надано оцінку розвитку туристично-рекреаційних ресурсів гірськолижного туризму, охарактеризовано туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону, подано назви найвищих гір Українських Карпат, які використовуються у гірськолижному туризмі. Проаналізовано гірськолижні області і надано характеристику інфраструктури Карпатського регіону, представлено рейтинг областей Карпатського регіону за показниками гірськолижного туризму.

На основі результатів досліджень наведено приклади розробки та процес реалізації комплексного плану відновлення гірськолижних курортів. Охарактеризовано перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону та України.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ	7
1.1. Теоретичні засади, основні поняття гірськолижного туризму та чинники його розвитку	7
1.2. Особливості організації гірськолижного туризму	13
1.3. Методика дослідження розвитку гірськолижного туризму	21
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ	26
2.1. Туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону	26
2.2. Оцінка розвитку гірськолижного туризму в Карпатському регіоні	31
2.3. Вплив гірськолижного туризму на стан хорони навколишнього середовища	38
РОЗДІЛ 3. ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ	43
3.1. Розробка та процес реалізації комплексного плану відновлення гірськолижних курортів	43
3.2. Перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону та України	48
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	57
4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.	57
4.2. Пожежна безпека	59
4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки	62
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми. Гірськолижний туризм займає значне місце серед інших видів туризму і вважається одним з провідних видів екстремального туризму. Це можна пояснити декількома факторами, у тому числі великою ресурсною базою, яка сприяє його становленню та розвитку, сприятливими погодними умовами та належним розвитком туристичної інфраструктури на популярних гірськолижних курортах. Зокрема, у Карпатському регіоні зимовий сезон триває 5-6 місяців щороку, що дає перевагу гірськолижному туризму порівняно з іншими зимовими видами спорту.

Популярність гірськолижного туризму пояснюється зростанням пропаганди здорового способу життя в сучасному суспільстві, де спорт і активний відпочинок стали пріоритетними для підтримки високої якості життя. Будучи екстремальною формою туризму, лижний туризм спирається на підготовленість і поєднання захоплюючих елементів, які викликають викид адреналіну для людей, які шукають хвилювання у своєму впорядкованому житті. Таким чином, цей вид туризму набув значної популярності та має багатообіцяючі перспективи для подальшого розвитку.

Тому доцільно розглянути унікальні аспекти, що впливають на розвиток гірськолижного туризму в Карпатському регіоні, а також визначити ключові виклики та можливості для його подальшого розвитку.

Метою кваліфікаційної роботи «Сучасний стан та перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону» є оцінка, аналіз проблем та перспективи розвитку гірськолижного туризму.

Завдання кваліфікаційної роботи полягає у:

- визначенні основних понять та теоретичних засад гірськолижного туризму;
- визначенні особливостей організації гірськолижного туризму;
- методиках дослідження у сфері гірськолижного туризму;
- аналізі туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму;

- оцінці розвитку гірськолижного туризму в Карпатському регіоні;
- розробці та процесах реалізації комплексного плану відновлення гірськолижних курортів;
- окресленні перспектив розвитку гірськолижного туризму;
- ролі інноваційних тенденцій у розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Об'єктом дослідження виступає дослідження стану та перспектив розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону.

Предмет дослідження є теоретичні та практичні засади становлення та розвитку гірськолижного туризму у Карпатському регіоні.

До методів дослідження, які використані для написання кваліфікаційної роботи входить ряд усталених наукових методологій, включаючи контент-аналіз та систематичний огляд наукової, методичної та нормативної літератури. Крім того, використано метод факторного аналізу та типологічної класифікації, а також аналіз соціологічних даних. Метод абстрагування та конкретизації також використовувався для полегшення вивчення та інтерпретації результатів дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні засади, основні поняття гірськолижного туризму та чинники його розвитку

Гірськолижний туризм є формою спортивного туризму, який передбачає подорожі на лижному спорядженні. Він охоплює різноманітні види діяльності, такі як одноденні прогулянки на готових лижах, неспішні прогулянки засніженими лісами, багатоденні самостійні експедиції, складні гірські чи полярні експедиції, позатрасове катання на гірських схилах без гірськолижних курортів, сноубординг, сендбординг, хелі-скій.

Гірськолижний курорт – місце відпочинку та розваги з розвиненою інфраструктурою. Зазвичай розташовується на горі або великому пагорбі і включає гірськолижні траси та супутні послуги. Як правило, на гірськолижному курорті є гірськолижні витяги, пункти прокату інвентарю, заклади громадського харчування, паркування.

Лижі використовуються як засіб пересування по засніженій місцевості. Традиційні снігоступи, такі як сибірські лижі, індійські лижі гуронського типу, пікерельні лижі, чукотські «гусячі лапки» можна знайти в старих путівниках. Однак сучасні лижі класифікуються на різні типи залежно від їх призначення, наприклад, гоночні лижі, лижі для карвінгу, лижі для фрірайду, лижі для любителів і лижі спеціального призначення. Вони також класифікуються на основі використовуваних матеріалів, включаючи дерево, пластик, дерев'яно-пластикові та з металевими краями.

Хелі-скій став популярною формою гірськолижного туризму, коли лижників доставляють на вершину високих гір гелікоптерами, а потім спускаються, оцінюючи складність траси та заздалегідь плануючи свій маршрут.

Гірськолижний туризм передбачає активний відпочинок, спуск на лижах по природних снігових схилах або спеціально підготовлених трасах. На відміну від традиційного катання, тривалість спуску не фіксована. В ідеалі придатними

для гірськолижного туризму вважаються пологі схили довжиною від кількох сотень метрів до кількох кілометрів і схили до 25°, вкриті шаром снігу товщиною не менше 30 см. Лижники зазвичай користуються бугельними підйомниками або канатними дорогами, щоб дістатися до початкових точок схилів.

Лижник - це особа, яка пересувається лижною трасою, використовуючи лижне спорядження, таке як лижі або сноуборд. Лижник-початківець — це особа, яка не вміє ефективно пересуватися на лижному спорядженні. Висоту снігового покриву вимірюють перпендикулярно від поверхні ґрунту до поверхні ущільненого снігу вздовж поздовжнього напрямку схилу.

Довжина лижних трас – ще одна відмінна риса гірськолижних курортів. Вони поділяються на категорії за рівнями складності, включаючи зелені, сині, червоні та чорні траси. У гірськолижному туризмі значну роль у загальній цінності досвіду відіграє наявність додаткових послуг, таких як послуги інструктора, прокат спорядження, скі-паси [10, с. 39].

Гірськолижний туризм пропонує численні переваги і може стати захоплюючою пригодою як для спортсменів, так і для любителів. В ієрархії туризму, особливо в Європі, екотуризм міцно закріпився як найкращий вибір. Мандрівники охоче вирушають у далекі подорожі, насолоджуючись красою природних ландшафтів і національних парків. Вони шукають місця, віддалені від урбанізації, занурюючись у місцевий спосіб життя та насолоджуючись спілкуванням із природою [9, с. 113].

Друге місце за популярністю займає пляжний туризм. Згадка про райські піщані пляжі, кришталево блакитне море та безмежні океани відразу з'ясовує, чому цей вид туризму незмінно залишається в трійці лідерів. За останнє десятиліття гірськолижний туризм посів третє місце, і на це є кілька причин. Незважаючи на привабливість гірськолижного відпочинку, він може бути досить дорогим. Зимові курорти вимагають відмінного технічного оснащення та розвиненої інфраструктури. Власники курортів прагнуть забезпечити своїм гостям чудові умови та повний спектр послуг у своїх готелях. Таким чином, гірськолижні курорти закріпили за собою позиції одного з найпопулярніших

видів відпочинку, хоча й серед більш витратних [6, с. 80].

Основною мотивацією для гірськолижного туризму є заняття різними видами спорту на схилах. Крім того, відпочиваючих мотивують відпочинком, розвагами, екскурсіями, оздоровленням та іншими видами дозвілля. Як правило, основну споживчу базу гірськолижного туризму складають спортсмени, молодь і дорослі. Часто в такі подорожі вирушають цілі сім'ї, в тому числі і діти. Гірськолижні курорти обслуговують сім'ї спеціалізованими дитячими схилами для катання на лижах або сноубордах, а також іншими дитячими клубами та тренувальними закладами.

Середня тривалість гірськолижних турів коливається від 7 до 14 днів. У той час як туристичні агенції пропонують варіанти для коротшого або довшого перебування, зазвичай люди їдуть у відпустку на 7-10 днів.

Готелі гірськолижного туризму переважно розташовані в мальовничих гірських районах. Архітектурне рішення цих готелів повинно гармоніювати з природним ландшафтом. В Європі популярні невеликі дерев'яні будиночки, в яких проживає одна або дві сім'ї. Будівництво готелів у гірських регіонах є складним завданням, зокрема потребою у врегулюванні транспортного сполучення, налагодженні зв'язку з населеними пунктами, облаштуванні інженерної інфраструктури – каналізації, водопостачання, газопостачання [3].

Гірськолижний туризм включає також гірські походи, де лижі є основним засобом пересування. Такі походи вимагають від туристів певних навичок і технічної підготовки як у гірських, так і в лижних маршрутах.

Люди різних професій, вікових груп і рівнів кваліфікації відвідують гори, щоб відпочити та покататися на лижах. Щоб задовольнити їх потреби, будуються канатні дороги та схили різної складності. За навчання техніці катання на лижах відповідають інструктори туристичних баз і готелів.

Гірськолижний туризм має відмінні риси, які відрізняють його від інших форм туризму. По-перше, це особливі умови розміщення. Будуються спеціалізовані готелі у вигляді гірських шале, які архітектурно вписуються в навколишнє природне середовище і розташовані поблизу гірськолижних схилів.

По-друге, важлива близькість до підйомників. Підйомники бувають різних типів, наприклад канатні підйомники, крісельні підйомники, кабіни та гондоли. Готелі стратегічно розташовані поблизу гірськолижних схилів. Ще один аспект гірськолижних комплексів, який заслуговує на увагу, - довжина і рівень складності трас. Траси поділяються на категорії залежно від їх складності: зелені, сині, червоні або чорні. У гірськолижному туризмі важливе значення має наявність додаткових послуг, зокрема послуг інструктора, прокату спорядження, скі-пасів.

Під лижною трасою розуміють спеціально підготовлену ділянку певного профілю, яка відповідає вимогам як для гірськолижного, так і для масового катання. Це гарантує безпечне катання на лижах і сноубордах.

Буксирні пристрої — споруди, призначені для транспортування лижників або сноубордистів на лижах від нижньої точки лижної траси до вищої, долаючи перепад висот по схилу зі сніговим або синтетичним покриттям. У цих пристроях використовуються буксирні механізми, закріплені на тяговому канаті.

Канатна дорога — це споруда, яка перевозить пасажирів у підвісних вагонах або кріслах по канату, натягнутому між кінцевими станціями та проміжними опорами. Він складається з конструкцій, компонентів і пристроїв безпеки [15].

Безпека є першочерговим питанням у гірськолижному туризмі через його природу високого ризику. Туристам радять мати страховку від нещасних випадків і можливої втрати дорогого спорядження. Гірськолижні курорти віддають перевагу безпеці, готуючи та обслуговуючи траси, створюючи спеціалізовані школи для дітей і дорослих, забезпечуючи інструктаж для новачків, інформуючи лижників про потенційну небезпеку на схилах і маючи готову службу порятунку.

Сучасний гірськолижний центр включає готельні комплекси, систему маятникових, канатно-крісельних і буксирувальних доріг-підйомників, траси спусків різної протяжності і складності, навчальні схили, службу трас і контрольну-рятувальну службу, спортивні організації та споруди, магазини,

пункти прокату спортивного спорядження, гірськолижні школи.

Наявність потужної інженерно-транспортної інфраструктури має вирішальне значення для розвитку гірськолижного туризму. Це системи водо-, енерго- та газопостачання в складних гірських районах, добре розвинена мережа доріг, підйомники та інше необхідне обладнання, а також надійні інформаційні та комунікаційні системи.

Гірськолижний курорт або комплекс відноситься до місцевості в гірському регіоні, спеціально призначеному для активного відпочинку та спорту, зокрема зимових видів спорту, таких як гірські лижі, сноуборд, альпінізм і гірський туризм. Основний центр розвитку гірськолижного туризму зазвичай зосереджений у гірських районах.

Дослідники виділяють різні чинники, які сприяють розвитку гірськолижного туризму, включаючи [13].

Фізико-географічні фактори: Ландшафтні ресурси та кліматичні умови відіграють значну роль у визначенні придатності території для туристично-рекреаційних цілей. Для виявлення потенційних ресурсів ландшафтного туризму необхідно вивчати такі фізико-географічні характеристики території, як рельєф, водні ресурси, придатні для рекреаційної діяльності, мінеральні води і грязі для лікувальних цілей. Значна увага приділяється гірським районам завдяки їх мальовничим ландшафтам, бадьорому повітрю, можливостям для гірськолижного туризму, альпінізму та інших видів активного відпочинку. Гірська система Карпат за привабливістю порівнянна з Альпами, її долини, схили, вершини, гірські потоки, цілющі джерела, озера та водосховища створюють можливості для гірських пішохідних і лижних маршрутів різного рівня. Особливо привабливим для любителів гірських лиж у Карпатах є зимовий сезон, успішним прикладом якого є такі туристичні комплекси, як «Буковель» в Івано-Франківській області України. Гірськолижні центри також процвітають в інших регіонах світу, включаючи Північноамериканські Кордильєри, Скелясті гори, Кавказ, гірський масив Центральної Азії та північну Японію.

Кліматичні умови: Клімат залишається вирішальним фактором розвитку

гірськолижного туризму. Температура, режим вітру та кількість опадів відіграють вирішальну роль у визначенні розміщення рекреаційних та оздоровчих закладів, створення туристичних центрів, створення необхідної інфраструктури. Клімат конкретної території тісно пов'язаний з її особливостями рельєфу. Гірські регіони, наприклад, часто мають контрастні та мінливі погодні умови, що залежать від таких факторів, як висота, крутизна та орієнтація схилів, а також ступінь покриття горизонту. Ігнорування цих природно-географічних особливостей може призвести до неефективного розміщення туристично-рекреаційних об'єктів, зниження їх привабливості та економічної доцільності. Таким чином, клімат виступає як один із найважливіших факторів у визначенні туристичної спеціалізації та потенціалу даної території.

Суспільно-географічні чинники – це економіко-географічне розташування, стан соціально-економічного розвитку території, наявність населення і трудових ресурсів, розвиток дотичних до туризму галузей матеріального виробництва та розвиток інфраструктури.

Економіко-географічне положення відіграє вирішальну роль у розвитку гірськолижного туризму, охоплюючи сприятливе розташування країни та регіону по відношенню до моря, гір, лісів і основних транспортних шляхів. Ці фактори суттєво впливають на формування туристичного ринку. Наприклад, центральне розташування мальовничих альпійських гір, долин, озер і засніжених вершин у таких країнах, як Швейцарія, Франція, Італія та Австрія, здавна приваблює відпочиваючих [34].

Соціально-економічний стан країни також може бути вирішальним фактором у розвитку гірськолижного туризму як для країн, які постачають туристів, так і для тих, що їх приймають. Країни, які виступають туристичними постачальниками та генерують міжнародні туристичні потоки, як правило, демонструють високий рівень економічного розвитку, хороший рівень життя та достатньо вільного часу, що мотивує значну частину їхнього населення подорожувати в екзотичні країни. Приклади включають кілька країн Європейського Союзу, таких як Німеччина, Велика Британія, Франція та країни

Бенілюксу, а також Сполучені Штати, Канада, Японія та інші. У цих високорозвинених країнах за останні десятиліття відбулися суспільні зміни, перехід від суспільств, зосереджених навколо роботи, до суспільств, зосереджених на дозвіллі. Отже, існує більший інтерес до вивчення духовних цінностей та інших культур, а не до надмірного матеріального накопичення.

Важливим елементом інфраструктури туризму, який безпосередньо впливає на його розвиток, є транспортна система, включаючи дорожню мережу та різні види транспорту. Дорожня мережа служить багатьом цілям, сприяючи не тільки потребам туризму та відпочинку, але й потребам інших секторів економіки. Для комплексного сприяння соціально-економічному розвитку туристично-рекреаційних територій, зокрема їх перспективних гірськолижних центрів, доцільно будівництво нових доріг або проведення реконструкції існуючих. Розширення мережі автосервісних підприємств, включаючи сучасні автостанції, станції техобслуговування, АЗС, також сприятливо впливає на загальну інфраструктуру.

Економіко-географічне положення Карпатського регіону значно сприяє розвитку гірськолижного туризму. Вигідне розташування країни або регіону по відношенню до моря, гір, лісів, транспортних шляхів і основних туристичних потоків відіграє вирішальну роль у формуванні туристичного ринку. Наприклад, центральне розташування Швейцарії, Французьких, Італійських та Австрійських Альп з їхніми мальовничими горами, долинами, озерами та засніженими вершинами здавна притягувало відпочивальників.

1.2. Особливості організації гірськолижного туризму

Гірськолижний туризм має певні характеристики, які впливають із специфічних послуг, що пропонуються туристичними підприємствами та організаціями гірськолижного туризму. У розвитку гірськолижного туризму велике значення має сезонність. З точки зору створення туристичного продукту цей вид туризму відноситься до категорії капіталомістких і трудомістких. Серед різноманітних видів активного відпочинку лижний спорт особливо залежить від

природних умов. Наявність товстого снігового покриву протягом приблизно чотирьох-п'яти місяців щороку має вирішальне значення.

Серед інших факторів, що впливають на зручність і привабливість гірськолижного відпочинку, є висота місцевості, топографічні особливості, погодні умови в гірськолижний сезон, характеристики рослинності, відсутність лавин і селевих ризиків, а також різноманітність і унікальність ландшафтів. Аналіз природно-кліматичних умов гірськолижних районів показує, що найпопулярніші напрямки розташовані на висоті 1500-1800 метрів над рівнем моря. Ці території демонструють помірно низькі температури (у середньому від -5°C до -6°C у січні), рясне сонячне світло (1900-2000 годин на рік), значні снігопади (до 3 метрів у зоні розвитку) і розташовані поза межами лавинонебезпечні зони.

Визначальним аспектом організації гірськолижного туризму є наявність на гірськолижних курортах розвиненої інфраструктури, яка включає:

- спеціально розроблені траси для катання на лижах і сноубордах;
- гірськолижні підйомники;
- пункт прокату спортивного інвентарю та спорядження;
- лижні школи;
- місця розміщення, наприклад готелі, хостели, садиби;
- заклади харчування;
- місця паркування
- лікувально-профілактичні заклади;
- заклади анімаційно-дозвіллевої діяльності.

У той час як траси, підйомники, пункти прокату та лижні школи являють собою специфічну інфраструктуру, необхідну для занять лижним спортом і не використовуються в інших видах відпочинку, інші об'єкти (ночівлі, ресторани, стоянки, медичні, профілактичні та розважальні заклади, а також пов'язані постачальники послуг) підпадають під загальну інфраструктуру. Ця загальна інфраструктура відповідає за створення комфортних умов для катання і не є виключною для цього виду відпочинку [8].

Лижні траси класифікуються залежно від їх довжини та рівня складності, від найпростіших до найскладніших: зелені (для початківців), сині, червоні (для лижників середнього рівня) і чорні (для просунутих і досвідчених лижників). Є також навчальні схили. При проектуванні гірськолижної зони враховується рівень катання на лижах відвідувачів (Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1. Планування лижної території

Рівень навичок катання на лижах	Кут нахилу траси, °	Частка від загальної кількості лижників, %	Кількість лижників, яка перебуває на трасах, лижників/0,4 га	Перепад висот, який лижник долає за годину, м
початківець	10-15	5	22-44	128
новачок	15-25	10	18-26	288
нижче середнього	25-35	20	13-22	385
середній	30-40	30	9-15	513
вище середнього	35-45	20	7-9	577
високий	45-60	10	4-7	673
дуже високий	понад 60	5	4-7	962

Джерело: сформовано на основі джерел [10,16].

Розміщення при заняттях гірськолижного туризму передбачено в спеціалізованих готелях типу гірських шале, архітектурно вписаних у навколишній пейзаж. Готелі гірськолижних курортів повинні супроводжуватися підйомниками поблизу. Гірськолижні курорти пропонують різноманітні варіанти розміщення, включаючи готелі, котеджі, кондомініуми та таймшери. Хоча кондомініуми домінували наприкінці 1960-х і на початку 1970-х років, тепер гості віддають перевагу сегментованим типам нерухомості, таким як тижневе таймшер і квартири. Як правило, близькість розміщення до схилів визначає щільність заселення. Дорогі готелі з високою наповнюваністю, як правило, розташовані біля підніжжя гори, де можна розмістити гостей на кілька днів. Трохи далі можна знайти готелі та таймшери з помірною щільністю

заповнення. Прямий доступ до схилу часто має високу ціну. Сімейні будинки, з яких відкривається мальовничий краєвид, зазвичай розташовані далеко від центрального центру активності.

Система харчування на гірськолижних курортах повинна бути збалансованою щодо кількості лижників. До нього можуть входити як ресторани, так і заклади швидкого харчування. Варіанти швидкого харчування надають відвідувачам зручність швидкого харчування, дозволяючи їм швидко повертатися на схили. Наявність різноманітних ресторанів і закусточних на горі і на базі дає лижникам свободу вибору відповідно до своїх уподобань і задовольняє їхні потреби в їжі. Кількість вільних місць є індикатором плинності клієнтів, на яку великий вплив мають погодні умови. У холодну та вітряну погоду кількість відвідувачів має тенденцію до збільшення.

Основним елементом інфраструктури будь-якого гірськолижного курорту є підйомник, технічна споруда, розташована в гірських районах, яка транспортує лижників і сноубордистів до початкової точки спуску. Існує дві основні категорії гірськолижних підйомників: повітряні та наземні (Рис. 1.1).

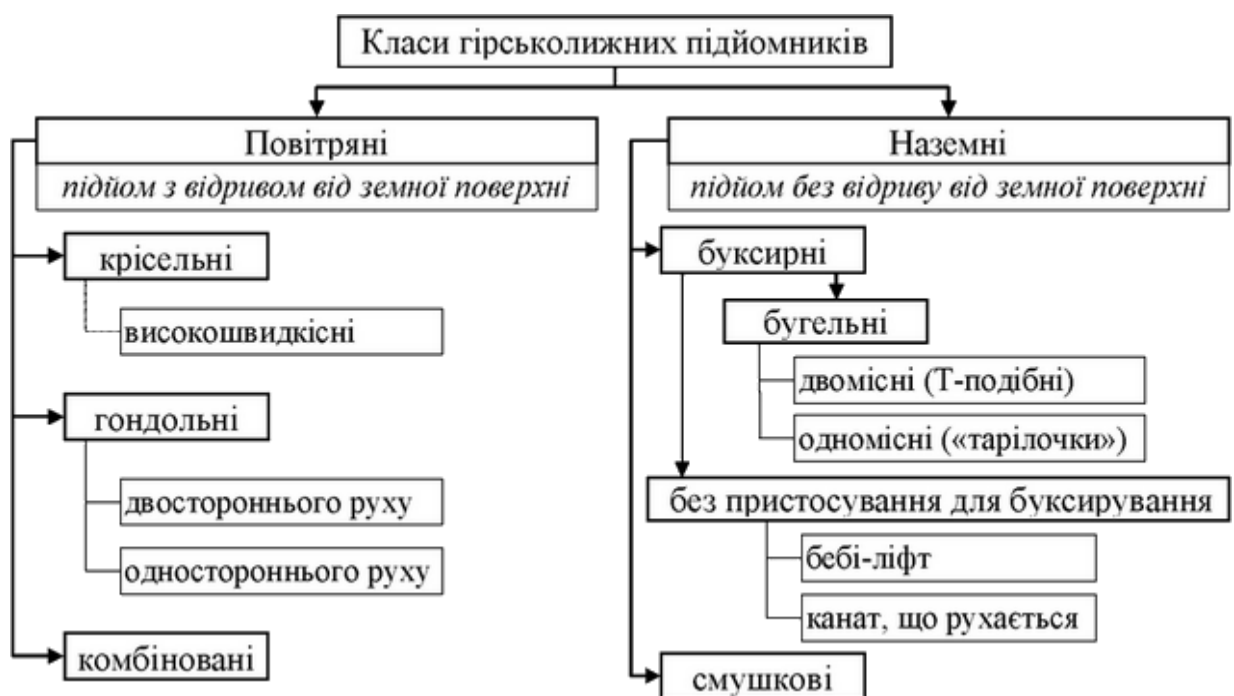

Рис. 1. 1 Класифікація видів гірськолижних підйомників

Кожен тип підйомника має свої особливості, переваги та недоліки. Іншим важливим аспектом гірськолижного курорту є базова зона, розташована біля підніжжя гір. Ця територія охоплює заклади розміщення, харчування, автостоянки та під'їзні шляхи.

Привабливість курортної зони безпосередньо впливає на кількість туристів, які бажають подорожувати на більші відстані. Однак із збільшенням відстані від потенційних клієнтів курортна зона також має розширюватися та підвищувати свою привабливість. Курорти, які в першу чергу обслуговують лижників, готових провести 1-2 години в дорозі і планують кататися вдень, орієнтуються на місцевий ринок. Курорти, орієнтовані на національний і міжнародний ринки, приваблюють відвідувачів, які готові витратити на подорож більше половини дня, щоб задовольнити свої рекреаційні потреби [4].

Клієнти, які катаються на лижах, мають кілька варіантів транспортування:

- вони можуть прибути на особистому автомобілі та/або чартерному автобусі;
- вони можуть обрати громадський транспорт та/або приміські автобуси;
- вони також можуть дістатися до схилів на лижах або пішки від сусідніх готелів курорту.

Стратегічне розміщення закладів розміщення в декількох хвилинах ходьби від підйомників зменшує потребу у великих паркувальних зонах і призначених зонах посадки/висадки пасажирів. Пропускна здатність під'їзних доріг залежить від таких факторів, як швидкість руху, безпечна відстань між транспортними засобами, кількість смуг, ширина смуги, розмір узбіч, характеристики дорожнього покриття, кути нахилу та погодні умови. Легка доступність курорту є життєво важливою для залучення клієнтів.

Структура роздрібної торгівлі схожа на структуру розміщення. Лижні магазини та спеціалізовані магазини, як правило, розташовані поблизу схилів, потім заклади, що надають побутові послуги, і більші магазини, розташовані

далі. У передгірній зоні курорту також повинні бути пункти прокату, станція швидкої допомоги, лижна патрульна служба, лижна школа. На кожному гірськолижному курорті повинні бути організовані гірськолижний патруль (служба трас) і аварійні служби (контрольно-рятувальна служба). У разі надзвичайних ситуацій деякі курорти співпрацюють з місцевими лікарнями після надання першої допомоги лижним патрулем [3].

Гірськолижний туризм є дуже популярним видом активного відпочинку у всьому світі. Хоча традиційно вважається престижним і ексклюзивним, він доступний для людей різного віку та соціальних груп. Однак, незалежно від особливостей окремих туристів, безпека є надзвичайно важливою у гірськолижному туризмі. Загалом, ризик травм різного ступеня є відносно високим у цьому виді туризму та має тенденцію до зростання обернено пропорційно до рівня досвіду туриста.

Компоновка лижної траси ретельно спланована, що передбачає засипання та вирівнювання ям, ярів, траншей та значних перепадів висоти. Такі перешкоди, як окремі дерева, кущі, гілки, каміння та сторонні споруди, видаляються. На крутих і складних ділянках, де лижники схильні до падінь, такі перешкоди, як скелі, великі камені, дерева та кущі, прибираються або огорожуються захисними парканами та покриваються килимками. Уловлюючі сітки встановлюють на ділянках, прилеглих до крутих спусків і обривів. Стовпи освітлення та опори канатної дороги в межах лижної траси закривають матами. Стаціонарне та пересувне обладнання для систем розпилення снігу, таке як снігові гармати, генератори, гідранти, шахти, огорожують стаціонарними огорожами або яскравими сітками та захищають матами. Поруч із гірськолижною трасою розташовані будівлі аварійно-рятувальної служби, укомплектовані необхідним обладнанням, інструментами та медикаментами згідно з рекомендованим переліком обладнання для роботи аварійно-рятувальної бригади у складі трьох чоловік [11].

Сніг або природний, або утворюється за допомогою систем розпилення снігу на лижній трасі. Правильно підготовлена лижна траса повинна мати гладке

і рівне покриття без перепадів висоти, викликаних проходами снігоутрамбовувального обладнання. Забороняється розміщення на доріжці каменів, великих шматків льоду та сторонніх предметів.

Гірськолижні траси не можна використовувати в таких випадках:

- коли є загроза сходження лавин;
- під час роботи систем снігорозпилення, якщо залишкова ширина траси поза зоною дії снігових гармат (снігогенераторів) є нижчою за мінімально допустиму ширину, як зазначено в характеристиках лижної траси на основі складності;
- під час роботи снігозатратної техніки;
- на ділянках без огорож і захисних килимків у вибухонебезпечних зонах;
- при незадовільному стані снігового покриву;
- під час проведення аварійно-рятувальних робіт під керівництвом начальника аварійно-рятувальної служби;
- під час спортивних змагань;
- у разі погіршення погодних умов, які можуть загрожувати безпеці та благополуччю лижників.

Біля нижніх станцій канатних доріг і підйомників на гірськолижних трасах розміщуються інформаційні щити з такими відомостями, як схеми лижних трас і категорії складності; інформація про умови траси; відкриті та закриті траси для катання; графік роботи канатної дороги; правила безпечного користування канатними дорогами; правила поведінки на гірськолижних схилах; місця розташування та контактні телефони аварійно-рятувальних служб та пунктів першої допомоги; оновлення погодних умов; інформація має бути подана з дотриманням мовного законодавства; попереджувальні знаки та інформаційні щити, відповідно до вимог інформаційного забезпечення гірськолижних трас, встановлюються на гірськолижних трасах або біля них.

Межі зон спуску позначаються віховими знаками або сітками, які наносяться на знаки та огорожі, встановлені по краях доріжок. На вкритих лісом лижних трасах, де зона спуску визначається шириною розчищеної ділянки,

допускається не встановлювати віхові знаки або сітки.

Кожна лижна траса обладнана покажчиками дистанції, які мають послідовну нумерацію, починаючи з верхньої частини траси. Ці маркери допомагають лижникам орієнтуватися та допомагають в організації пошукових робіт у разі надзвичайних ситуацій. Небезпечні зони огорожуються зазначеними засобами, зазначеними на знаках і огорожах.

Лижні траси, призначені для нічного катання, обладнані штучним освітленням, що покриває всю площу траси. Необхідно дотримуватися мінімальних вимог до освітленості гірськолижних трас, щоб освітлювальні прилади, встановлені уздовж шляху лижників, не створювали відблисків під час спуску.

На лижній трасі постійно повинна перебувати аварійно-рятувальна служба в особі лижних патрулів, яка має необхідний інвентар та обладнання. Відповідно до вимог законодавства, заклад гірськолижного курорту повинен укласти договір з державною аварійно-рятувальною службою на утримання гірськолижних трас, незалежно від наявності на курорті власної аварійно-рятувальної служби.

Безпека туристів на гірськолижних трасах багато в чому залежить від їх особистих навичок і досвіду. Організатори лижного туризму також відіграють певну роль, наголошуючи на важливості заходів особистої безпеки, таких як використання правильно відрегульованих кріплень, хороша технічна та фізична підготовка, дотримання правил поведінки на трасах, знання правильної техніки падіння та практика взаємна ввічливість, серед інших факторів [10].

Відведені місця для спуску по лижних трасах позначаються віховими знаками або сітками, які відображаються на знаках і огорожах, встановлених по краях траси. На лісистих лижних трасах, де зона спуску визначається шириною розчищеного простору, допускається не встановлювати віхові знаки або сітки.

Кожна лижна траса обладнана покажчиками дистанції, які мають послідовну нумерацію, починаючи з верхньої частини траси. Ці маркери допомагають лижникам орієнтуватися та допомагають в організації пошукових

робіт під час можливих надзвичайних ситуацій. Небезпечні зони огорожуються засобами, зазначеними на знаках і огорожах.

Для гірськолижних трас, призначених для нічного використання, встановлюється штучне освітлення по всій площі траси. Рівні освітленості повинні відповідати мінімальним вимогам для гірськолижних трас, а освітлювальні прилади розташовуються вздовж шляху лижника, щоб уникнути засліплення під час спуску.

На лижній трасі повинна активно перебувати аварійно-рятувальна служба в особі лижних патрулів, яка має необхідний інструмент та обладнання. Відповідно до вимог законодавства, гірськолижний курорт повинен укласти договір з державною аварійно-рятувальною службою на утримання гірськолижних трас, незалежно від наявності на курорті власної аварійно-рятувальної служби.

1.3. Методика дослідження розвитку гірськолижного туризму

Гірськолижний туризм визнаний однією з найбільш прибуткових идів туризму, який демонструє динамічне зростання. Оскільки гірськолижний туризм розширюється, він стимулює розвиток суміжних галузей, створює можливості для працевлаштування в секторах туризму та гостинності та підвищує конкурентоспроможність національних економік.

При заглибленні в будь-яку галузь дослідження виникають два фундаментальних питання: що вивчається і як це вивчається? Науки відрізняються предметом дослідження, методами пізнання навколишнього світу і цілями, які вони прагнуть досягти. Поглиблене теоретичне дослідження соціально-економічних аспектів гірськолижного туризму є важливим у кожному дослідженні. Назріла гостра потреба в осмисленні гірськолижного туризму як окремого наукового явища. Визначення предмета дослідження є надзвичайно важливим, оскільки формує завдання, які вирішуються при вивченні особливостей соціально-економічної системи туристичної галузі.

У наукових дослідженнях індустрії туризму сформовано три підходи:

рекреаційно-географічний, суспільно-географічний і соціально-економічний.

Тривалий час для вивчення індустрії туризму застосовувався рекреаційно-географічний підхід, який орієнтувався на природні, культурно-історичні ресурси, сформовані туристичні маршрути та спеціалізацію на різних видах відпочинку.

Суспільно-географічний підхід наголошував на важливості врахування умов розміщення населення, зокрема його комфортності, культурно-історичних, розважальних та рекреаційних об'єктів, що задовольняють певним критеріям.

Основними компонентами дослідження розвитку гірськолижного туризму є:

- сфера діяльності: промисловості туризму;
- об'єкт діяльності: тур продукт, тур послуги;
- суб'єкти діяльності: турист, тур фірма, держава [2, с.57].

Беручи до уваги вищезазначене, гірськолижний туризм можна визначити як окрему галузь дослідження, що охоплює діяльність підприємств туристичної галузі. Можна виділити кілька соціально-економічних напрямків досліджень, які безпосередньо пов'язані з розвитком гірськолижного туризму:

- поведінка туристів як споживачів туристичних послуг;
- поведінка туристичних фірм на туристичному ринку;
- механізм функціонування ринку туристичних послуг;
- виробництво турпродукту, калькуляція собівартості та формування ціни;
- вплив туризму на розвиток національної економіки.

У науковому вивченні гірськолижного туризму слід розрізняти дві групи методів: загальні методи та локальні методи.

Загальні методи охоплюють комплексні підходи до осягнення реальності, забезпечуючи філософсько-методологічну основу та світогляд, що формує ядро методології дослідження. Ці методи можна охарактеризувати як методологічні підходи та напрями в рамках соціально-економічної методології [5].

Місцеві методи стосуються спеціальних інструментів і методів, що використовуються для дослідження конкретних аспектів туристичної системи. Серед цих методів є ті, що прив'язані до конкретних методологій, а також

універсальні методи, які можна застосовувати в різних методологіях. Остання категорія включає:

- аналіз: розбиття об'єкта дослідження на окремі елементи;
- синтез: з'єднання окремих елементів в єдине ціле;
- індукція: виведення загальних висновків із конкретних фактів;
- дедукція: міркування від загальних принципів до конкретних висновків;
- абстракція: виділення суттєвих властивостей об'єкта без урахування інших;
- припущення за інших рівних умов: утримуйте інші змінні постійними під час вивчення конкретних факторів;
- узагальнення: формулювання загальних або усереднених характеристик на основі конкретних спостережень, що зазвичай представляє найбільш імовірний сценарій.

На сьогоднішній день системний підхід є єдиною методологічною основою, яка цілісно інтегрує різноманітні наукові ідеї щодо гірськолижного туризму в комплексну концепцію. Такий підхід спрямований на розкриття сутності об'єктів, у даному випадку туризму, як систем, вивчення їх внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, визначення механізмів, що сприяють формуванню стійкої системної структури [3, с.57].

Системний підхід є універсальним методом наукового дослідження. Він охоплює низку наукових знань, включаючи значні та незначні відкриття, а також закриті системи. Замість того, щоб розглядати окремі явища окремо, вони розглядаються як невід'ємні частини, елементи та компоненти більшого цілого. У той час як кожен елемент може володіти відмінними індивідуальними властивостями в інших системах, аналіз окремих явищ у ширшій системі дозволяє ідентифікувати їх сукупні системні характеристики. Досліджуючи явища через цю системну призму, можна розкрити причинно-наслідкові зв'язки, такі як закони та закономірності [6].

При оцінці туристично-рекреаційного потенціалу гірськолижного туризму використовуються три основні види оцінок: медико-біологічна (фізіологічна), психолого-естетична та технологічна. Ці оцінки дають змогу зрозуміти різні

аспекти та якості гірськолижного туризму.

Таблиця 1.2. Основні типи оцінки туристично-рекреаційного потенціалу гірськолижного туризму

Тип оцінки	Характеристика оцінки	Методи оцінки
Медико - біологічна (фізіологічна) оцінка	Відбиває вплив природних чинників на організм людини та характеризує ступінь їхньої комфортності	- оцінка погодно-кліматичних умов для відпочинку та туризму
Психолого - естетична оцінка	Зводиться до визначення емоційної реакції людини на той чи інший природний комплекс	- оцінка естетичної цінності ландшафту
Технологічна оцінка	Відображає взаємодію людини та природного середовища за допомогою туристичної діяльності та техніки	- оцінка власне індустрії туризму

Джерело: [4]

При аналізі соціально-економічних питань, пов'язаних з розвитком індустрії туризму, часто використовуються позитивний аналіз і нормативний аналіз. Нормативний аналіз, з іншого боку, досліджує, що має бути і як цього досягти. Нормативні твердження часто походять з об'єктивних фактів, отриманих шляхом позитивного аналізу, але їх істинність чи хибність неможливо остаточно довести. Нормативний аналіз передбачає проведення оцінок на основі цінностей, оцінку таких факторів, як справедливість, доброта та прийнятність.

Аналіз та синтез. Синтез - поєднання компонентів складного явища. Теоретичний аналіз передбачає виділення в об'єкті основного та суттєвого, непомітного емпіричного зору. Теоретичний синтез передбачає розширення знань і створення чогось нового, що перевершує існуючу основу. За допомогою цих методів розпізнаються позитивні сторони туристичної діяльності та виявляються її слабкі сторони.

Функція аналізу спрямована на виявлення різноманітних характеристик у

туристичній діяльності, які можуть служити основою для систематичної організації фактів, розміщення їх у хронологічному, функціональному та структурному порядку. Ця характеристика допомагає зрозуміти конкретну сторону досліджуваного об'єкта.

Індукція та дедукція є двома методами, які використовуються в цьому процесі. Індукція — це метод переходу від знання про конкретні факти до загального знання, а дедукція — від знання загальних закономірностей до їх конкретних проявів.

Історико-логічний методи ґрунтуються на діалектиці, яка передбачає взаємоперетворення історичного та логічного аспектів. Вивчаючи історію, ми отримуємо розуміння її об'єктивної логіки, а логічно аналізуючи предмет, ми можемо реконструювати його історичний розвиток [7].

Гірськолижний туризм відноситься до категорії спеціалізованого туризму, що охоплює різні види, такі як лікувально-оздоровчий, рекреаційний, любительський спортивний та екологічний туризм. Гірськолижний туризм має яскраво виражений сезонний характер. Розробка продукту гірськолижного туризму потребує значних інвестицій і значної кількості робочої сили. Він має унікальні характеристики, які відрізняють його від інших, менш складних форм туризму.

Одним з важливих аспектів гірськолижного туризму є розміщення. Є спеціалізовані готелі, такі як гірські шале, які гармонійно поєднуються з природним оточенням. Ці готелі зручно розташовані неподалік від гірськолижних схилів. Лижні маршрути поділяються на категорії залежно від рівня складності: від зелених (легкі) до синіх, червоних і чорних (більш складні). У гірськолижному туризмі включення додаткових послуг має вирішальне значення для загальної вартості, включаючи послуги, що надаються інструкторами, прокат спорядження та абонементи на підйомники.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ

2.1. Туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону

Карпатський регіон охоплює крайню західну частину України, а саме Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області. Його загальна площа становить 56,5 тисяч квадратних кілометрів, що становить 9,4% території країни. Карпатський регіон об'єднує південно-західні області України та межує з Волинською областю на півночі та Поділлям на сході. Його західні та південні межі збігаються з державним кордоном України [27, с.179].

Закарпатська область розташована в самому серці Європи, оточена чотирма центральноевропейськими країнами (Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією) та межує з Львівською та Івано-Франківською областями України. Займає площу 12,8 тисяч квадратних кілометрів. Примітно, що біля села Раховського є геодезичний маркер, який вказує на географічний центр Європи. Приблизно дві третини території Закарпатської області займають гори. Лежить на південно-західних схилах Українських Карпат і прилеглий до них Закарпатській низовині, яка входить до складу Середньодунайської низовини. Гірська частина області складається з трьох груп асиметричних хребтів з більш крутими південно-західними схилами, пересічених численними долинами гірських річок. У його центрі знаходиться ланцюг Полонинських гір з плоскими вершинами, відомими як полонини. Ці полонини вкриті луками і служать пасовищами. Прикладами таких лук є Рівна, Красна, Боржава та Свидовець. Найвищою вершиною Українських Карпат є Говерла, що досягає 2061 метр над рівнем моря [1, с.123].

Львівська область розташована в західній частині України і історично називається Галичиною. Займає площу 21,8 тисяч квадратних кілометрів, що становить 3,6% території України. Область займає південно-західну окраїну Східноєвропейської рівнини та західну частину північного макросхилу

Українських Карпат. Львівська область межує на заході з Республікою Польща, на півночі з Волинською, на північному сході з Рівненською, на сході з Тернопільською, на південному сході з Івано-Франківською, на півдні із Закарпатською областями. Область охоплює п'ять природних зон: Карпати на півдні, Карпатську височину, Подільську височину (плато) у центральній частині, Мале Полісся та Волинську височину на півночі. Найвищими точками в межах області є Пікуй (1405 м) на кордоні із Закарпатською областю та Камула (471 м) на рівнинній території [28, с.317].

Івано-Франківська область розташована в західній частині України, поблизу географічного центру Європи. Займає область середніх широт, що характеризується помірним кліматичним поясом. Кордони Івано-Франківської області проходять звивистою стежкою, загальна довжина якої становить близько 760 кілометрів. Конфігурація регіону нагадує ромб, кожна сторона якого межує з одним із сусідніх регіонів. На північному сході вона межує з Тернополем, а на південному сході – річками Білий Черемош і Черемош, що межують з Чернівцями. Північно-західний кордон примикає до Львівської області. Західна межа Івано-Франківської області проходить по головному вододілу Карпат, який відокремлює басейн Тиси від басейнів Дністра і Пруту. На цій ділянці вона межує із Закарпаттям в Україні, а по Чивчинському хребту – з Румунією, протяжністю 45 кілометрів [27, с.16].

Чернівецька область розташована в західній частині України, межує з Молдовою та Румунією в передгір'ях Карпат. Місцевість характеризується двома переважаючими типами рельєфу — гірським у Карпатах і рівнинним у Дністровських луках. Перехідною зоною між цими двома основними типами рельєфу служать горбисті передгір'я. Регіон багатий на природні ресурси, налічує 147 родовищ 18 видів корисних копалин. Нині 47 із цих родовищ розробляються. Мінерально-сировинні запаси області складають 80% сировини, що використовується у виробництві будівельних матеріалів, 14,5% прісних і мінеральних вод, 4,1% паливно-енергетичних корисних копалин (газ і газовий конденсат), 1,4% гірничо-хімічних корисних копалин [29, с.118].

Усі вищезазначені фактори підкреслюють значний туристичний потенціал та можливість економічного розвитку Карпатського регіону. Стратегічним завданням розвитку туризму в Україні, зокрема в Карпатському регіоні, є створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту як для внутрішнього, так і для світового ринків. Це й розширення внутрішнього туризму, збільшення в'їзного туризму, сприяння комплексному розвитку курортних територій з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, а також збереження та відновлення природних ландшафтів та історико-культурної спадщини. Відповідно до принципів сталого та збалансованого розвитку конкурентна політика стає рушійною силою економічного зростання [30, с.165]. Опис туристично-рекреаційних ресурсів Карпатського регіону наведено на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Туристично-рекреаційні ресурси розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону

Джерело: [30, с. 166]

Туристично-рекреаційні ресурси Карпатського регіону для розвитку гірськолижного туризму можна класифікувати за різними категоріями, серед яких економічні, природно-кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові та соціально-виробничі ресурси. Ці ресурси мають різні властивості, такі як

кліматична привабливість, доступність, екскурсійна цінність, ландшафтні та екологічні характеристики, а також соціально-демографічний статус. Ресурсні угруповання Карпатського регіону поєднують такі природні переваги, як сприятливий клімат, багата історико-культурна спадщина, розвинена інженерна та туристична інфраструктура.

Важливим показником продуктивності природно-рекреаційного потенціалу є чисельність населення, яке може бути забезпечене лікувально-рекреаційними і туристичними послугами з урахуванням наявних запасів природно-рекреаційних ресурсів у межах області за рік. Цей показник не тільки полегшує кількісне порівняння рекреаційних ресурсів, але й виражає потенціал для рекреаційного використання в різних типах і кількостях ресурсів. Кількісно оцінюючи можливості рекреаційного використання природних ресурсів регіону, можна охарактеризувати величину його природного рекреаційного потенціалу.

Основні центри розвитку гірськолижного туризму зосереджені в гірських районах Карпатського регіону. Однак нині гірськолижні курорти стрімко розвиваються і в інших регіонах. Для сприяння розвитку гірськолижного туризму вирішальною є наявність необхідної інженерно-транспортної інфраструктури, включаючи водо-, енерго- та газопостачання в складних гірських місцевостях, добре розвинену мережу доріг, гірськолижні підйомники та інше необхідне обладнання. а також надійні інформаційно-комунікаційні системи [26, с. 38].

Гірські хребти Карпат простягаються з північного заходу на південний схід. Середня висота хребта коливається від 700 до 1200 метрів над рівнем моря, але численні гірські вершини перевищують позначку 1700 метрів. Серед них найвищою точкою Українських Карпат є гора Говерла, що підноситься на абсолютну висоту 2061 метр. Ці гори мають окремі паралельні хребти з довгими, а іноді й широкими долинами. Подекуди поздовжні хребти перетинають поперечні долини, по яких течуть великі карпатські річки Опір, Свіча, Латориця, обидві Бисгриці, Прут і Черемош у верхній течії. Ці перетини гір і поперечних долин часто створюють вузькі круті проходи з частими змінами напрямку. У

наведеній нижче таблиці представлено 10 найвищих гір Українських Карпат (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. Топ-10 найвищих гір Українських Карпат

Назва	Висота над рівнем моря	Розташування
Говерла	2061 м	Чорногора
Бребенескул	2035,8 м	Чорногора
Піп Іван Чорногірський	2020,8 м	Чорногора
Петрос	2020,5 м	Чорногора
Гутин Томнатик	2016,4 м	Чорногора
Ребра	2001,1 м	Чорногора
Менчул	1998,4 м	Чорногора
Піп Іван Мармароський	1937,7 м	Мармарошский масив
Туркул	1933,2 м	Чорногора
Брескул	1911 м	Чорногора

Джерело: розроблено автором на основі: [19, 31]

На частоту та інтенсивність сходження лавин впливають дуже мінливі погодні умови в холодну пору року та кількість накопиченого снігу. Глибина снігу може сягати до 100 см на висоті від 500 до 1400 метрів над рівнем моря і до 300 см на більших висотах. Гірські хребти з найбільшою лавинонебезпечністю – Чорногорський, Свидовецький, Полонинський, Горгани. Ці хребти мають асиметричні схили, з крутими північно-східними схилами і більш пологими південно-західними. На північно-східному макросхилі цих хребтів період лавинної небезпеки більший. Пік сходження лавин зазвичай припадає на лютий і березень, і тривалість лавинного сезону має тенденцію до збільшення з підвищенням гірських хребтів.

Карпатський регіон є одним із найкрасивіших регіонів України, що пропонує безліч можливостей для захоплюючих зимових розваг. Гірськолижні курорти, розташовані тут, легко конкурують зі своїми європейськими колегами, похвалившись винятковим рівнем обслуговування. Тисячі відвідувачів стікаються в цей регіон, щоб насолодитися захоплюючими краєвидами стародавньої природи, подихати чистим гірським повітрям і насолодитися

неповторною атмосферою. Інфраструктура в Карпатах стрімко розвивається, що гарантує гостям комфортний і приємний відпочинок. Усі гірськолижні курорти Карпатського регіону пишаються тим, що надають послуги, які відповідають європейським стандартам. Завдяки найсучаснішому обладнанню, відмінним школам і досвідченим інструкторам відвідувачі можуть отримати захоплюючий досвід катання на лижах. Після насиченого дня, проведеного на схилах, можна насолодитися вишуканими стравами місцевих кав'ярень, скуштувати традиційну гуцульську кухню та випити келих глінтвейну з карпатських вин.

2.2. Оцінка розвитку гірськолижного туризму в Карпатському регіоні

Найбільш популярним видом спортивно-оздоровчого туризму є гірськолижний. Україна має природні ресурси та передумови, необхідні для розвитку цієї галузі туризму. Карпатський регіон в Україні є основним центром розвитку гірськолижного туризму. Карпатські гори, що характеризуються низькою висотою приблизно 1200-1400 метрів і вулканічним походженням, є ідеальним місцем для гірськолижного туризму. В околицях сіл Ясіня і Яблуниця, відома як гора Говерла, знаходиться найвища вершина області, висота якої 2061 метр. Крім того, гірський масив Чорногора охоплює кілька відомих українських гір, таких як Бребенескул (2032 м), Піп Іван Чорногорський (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м). Ці гірські вершини мають сніговий покрив приблизно п'ять місяців на рік і пропонують зручні схили, що створює оптимальні умови для розвитку гірськолижного туризму в усіх чотирьох регіонах.

Українські Карпати є частиною Карпатського хребта, розташованого в західному регіоні України, що охоплює Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області. Ці гори мають середню висоту від 1000 до 1200 метрів над рівнем моря, а найвищою вершиною є гора Говерла (2061 м), розташована в межах Чорногорського масиву. Українські Карпати складаються з паралельних гірських хребтів, що простягаються з північного заходу на південний схід, перемежуються міжгірськими долинами [9].

Основні гірськолижні курорти Карпат розташовані в Східних Besкидах, Горганах, Покутсько-Буковинських Карпатах, гірському масиві Свидовець, а також на Полонинського та Вододільному хребтах. Серед них Славське виділяється як найбільший і один із найстаріших зимових курортів України. Вигідне розташування серед хребтів Besкидів і Горган сприяє особливому місцевому мікроклімату, який характеризується незмінно спокійними погодними умовами з рясними зимовими опадами та стійким сніговим покривом із середини грудня до кінця березня. Славське має добре налагоджене транспортне сполучення, в тому числі сучасний залізничний вокзал, з якого курсують потяги з різних регіонів України та інших країн. У селі понад тридцять пунктів прокату лижного спорядження та аксесуарів, а також сервісні центри з ремонту та обслуговування лиж. Нині в регіоні одночасно в зимовий сезон може приймати до п'яти тисяч любителів зимових видів спорту [8].

Курорт охоплює п'ять гір, а саме Тростян, Погар [24], Політехнік, Високий Верх та Менчул, кожна з яких пропонує унікальні гірськолижні зони. Гора Тростян ще з радянських часів є відомим центром зимового спорту та відпочинку. Він може похвалитися найдовшим крісельним підйомником в Україні та дев'ятьма бугельними витягами, які обслуговують 12 схилів різної складності, з переважанням складних спусків для професіоналів. Східні, північні та західні схили ідеально підходять для катання на лижах. Політехнічна гора має два підйомники та схили, які добре підходять для новачків. Гора Високий Верх пропонує три гірськолижні траси та канатну дорогу, спуски з якими переважно характеризуються середньою складністю. На північних і східних схилах гори Менчул, відомих як «Варашава» і «Грабовець», є три канатних підйомника і чотири траси середньої складності.

Одним із гірськолижних центрів Карпат, що активно розвиваються, є гірськолижний комплекс «Буковель», будівництво якого розпочато у 2000 році. На схилах однойменної гори працює 14 сучасних канатних доріг загальною пропускною спроможністю 33 тис. осіб на годину. Курорт пропонує загальну протяжність 50 км на 61 трасі, включаючи 12 блакитних схилів для початківців,

41 проміжну червону схил і вісім чорних схилів експертного рівня. Буковель є найсучаснішим гірськолижним курортом України, який надає комплексні послуги для туристів, включаючи піцерії, бари, ресторани, кафе, нічні клуби, спа та оздоровчі центри, дитячі майданчики тощо [10].

Розташований на висоті 1400 м над рівнем моря біля підніжжя гір Стіг (1705 м) і Близниця (1884 м), Драгобрат — найвищий гірськолижний курорт України, розташований за 10 км від села Ясіня. Гори Свидовецького хребта сприяють унікальному природному феномену стійкого снігового покриву з листопада по травень в урочищі Драгобрат. На курорті є сім підйомників і вісім трас різної складності довжиною від 1200 м до 2000 м, а також 300-метровий тренувальний схил. Загальна довжина трас становить 10 км, що пропонує широкі можливості для катання на лижах і сноубордах по незайманому снігу.

Тисовець є спортивним комплексом Міністерства оборони України та є тренувальною базою для олімпійської збірної України. Розташований на висоті 1017 м над рівнем моря, він розташований в екологічно чистій зоні Українських Карпат, в оточенні готелю та кількох котеджів. Гірськолижникам доступні три траси: південна (500 м), північна (800 м) і західна (650 м). Житлові будинки Тисовки з лижною трасою з'єднує 1,5 км канатної дороги. Туркомплекс також пропонує три трампліни висотою 90 м, 70 м і 40 м, а також траси для бігових лиж [8].

Біля Яблуницького перевалу на висоті 900 метрів над рівнем моря розташований курорт Яблуниця, відомий ще з радянських часів гірськолижний центр. Гірськолижна зона складається з десяти трас різного рівня складності, які обслуговуються сімома підйомниками. Яблуниця пропонує туристам розвинену туристичну інфраструктуру та різноманітні можливості для катання.

Гірськолижний комплекс «Плай» почав свою роботу в 2007 році. На даний момент тут представлено шість лижних трас різного рівня складності, починаючи від пологих спусків і закінчуючи екстремальними спусками. Траси мають довжину до 1200 метрів, перепад висот – 260 метрів. Привабливість курорту полягає в зручній доступності, сучасних чотиримісних канатно-крісельних підйомниках, упорядкованих схилах, сучасній системі штучного снігоутворення, великій

кількості снігоочисної техніки. «Плай» вирізняється з-поміж інших курортів регіону розгалуженою інфраструктурою та сучасним обладнанням [11].

Гора Красія – популярне зимове місце для любителів гірськолижного спорту. У минулому тут був великий гірськолижний курорт з єдиним в Україні крісельним підйомником. Гірськолижні траси «Красія» різноманітні та зручні, підходять як новачкам, так і професіоналам. Лижний сезон зазвичай триває з початку грудня до середини квітня, на деяких схилах встановлюється штучний сніг. На курорті працює комплекс із шістьма підйомниками, у тому числі одним крісельним, двома бугельними та трьома бугельними. Схили мають постійний і пологий ухил, ширина коридору спуску коливається від 30 до 60 метрів. Схема трас дозволяє лижникам спускатися з вершини до основи будь-якого з підйомників [13].

Гірськолижний курорт Пилипець розташований в одному з найбільших сіл Міжгірщини на висоті 700-750 метрів. В околицях села Пилипець є три витяги, які обслуговують чотири траси. Крім того, в сусідньому селі Подобовець є ще один витяг на 1000 метрів. Привабливості курорту сприяють розташовані поруч гори Кам'янка, Кук і Стримба. Курорт включає в себе три лижні траси, найдовша з яких має 2500 метрів, а найкоротша - 1500 метрів. Траси обслуговуються крісельними та бугельними дорогами [12].

Гірськолижно-туристичний комплекс «Мигово» [25] розташований біля підніжжя мальовничих вершин Кічера та Стіжок у Буковинських Карпатах, на висоті 500 метрів над рівнем моря. Протягом зимового сезону Мигово може прийняти понад 3000 осіб на день для катання на лижах. Гірськолижні траси, розташовані на горі Мала Кічера, пропонують дві траси довжиною 1100 і 1300 метрів з перепадом висот 181 метр. Крім того, є спеціальна 100-метрова траса, розроблена спеціально для новачків. Ці схили офіційно сертифіковані Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS) як траси для слалому та використовуються для змагань національного та міжнародного рівня. Щоб розширити враження від катання, всі траси обладнані освітленням, що дає можливість нічного катання. За допомогою надійної системи штучного снігоутворення курорт забезпечує постійний сніговий покрив з грудня до кінця

березня, незалежно від погодних умов. Гірськолижні траси обслуговують два підйомники довжиною 1000 і 600 метрів. На території комплексу працює п'ять пунктів прокату лиж. Для відвідувачів, які шукають альтернативи лижам, є льодова ковзанка, здатна з комфортом одночасно вмістити більше 150 осіб [13].

Карпатський регіон поділяється на 2 частини – Прикарпаття і Закарпаття. Прикарпаття – це Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області, а Закарпаття – Закарпатська область. На рис. 2.2. наведено розподіл гірськолижних районів за областями України

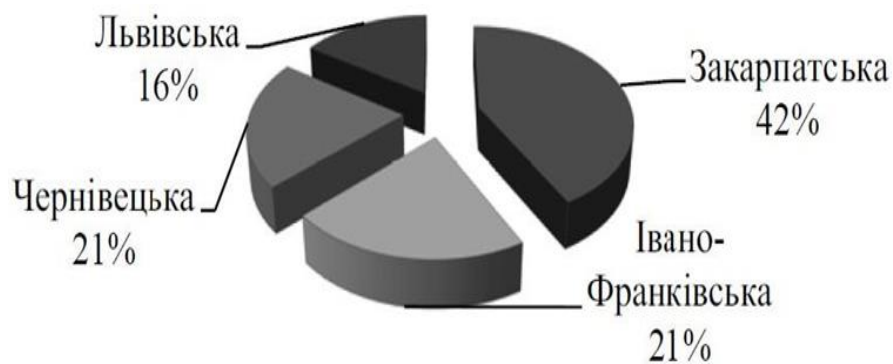

Рис. 2.2. Розподіл гірськолижних районів Карпатського регіону

Джерело: [6]

Як показано на рисунку 2.2., гірськолижний туризм набув популярності у 19 районах Карпатського регіону. Серед цих районів найбільша концентрація спостерігається в Закарпатській області, де всього 8 гірськолижних районів, що становить 42% території Карпатського регіону. І Івано-Франківська, і Чернівецька області мають по чотири гірськолижні райони, що дорівнює 21% території області на кожну. Натомість у Львівській області найменше гірськолижних зон – лише три, що охоплює 16% території області. Серед туристів найбільш розвиненими гірськолижними районами є Яремчанський в Івано-Франківській, Рахівський, Міжгірський, Великоберезнянський і Воловецький у Закарпатській, Сколівський у Львівській, Вижницький у Чернівецькій. Ці райони розташовані на висоті гір, і тут розташовані великі, добре обладнані гірськолижні курорти, що сприяє їх популярності серед

туристів.

Україна має великий вибір гірськолижних курортів, деякі з них відповідають міжнародним стандартам. Серед гірськолижних курортів Івано-Франківської області варто відзначити Буковель. У Закарпатській області — Драгобрат, Пилипець, Красія. Львівська область пропонує Славське та Тисовець як визначні гірськолижні напрямки. У Чернівцях Мигове виділяється як помітний гірськолижний курорт. Ключовим фактором при оцінці цих курортів є їхня інфраструктура, що включає кількість лижних трас, підйомників та закладів розміщення (детальніше дивіться у таблиці 2.2.).

Таблиця 2.2. Характеристика інфраструктури Карпатського регіону

Область	Кількість трас	Кількість підйомників	Кількість засобів розміщення
Закарпатська	78	60	142
Івано-Франківська	86	39	204
Львівська	60	37	83
Чернівецька	24	18	46

Джерело: [26]

Найбільшу кількість гірськолижних трас має Івано-Франківська область – 86, що в співвідношенні становить 35 %. Другу позицію займає Закарпатська область – 78, що становить 31 %, третю – Львівська область – 60, що становить 24 %, а найменшу кількість трас має Чернівецька область – 24, що дорівнює 10 %.

За витягами найбільше в Закарпатській області – 60 підйомників, що становить 39% від загальної кількості. Відстає Івано-Франківська область – 39 підйомів, що становить 25%. Третю позицію посідає Львівська область – 37 підйомників, що становить 24% від загальної кількості. Найменше підйомників у Чернівецькій області – 18, що становить 12% від загальної кількості.

Найбільше закладів розміщення має Івано-Франківська область – 204, що

становить 43% від загальної кількості. Друге місце посідає Закарпатська область із 142 об'єктами розміщення, що становить 30%. Третє місце посідає Львівська область з 83 закладами розміщення, що становить 17% від загальної кількості. Найменше закладів розміщення має Чернівецька область – 46, що становить 10% від загальної кількості [6].

Склад засобів розміщення в межах курортних зон значно варіюється. Переважають такі типи, як готелі, приватні пансіонати, міні-готелі, які разом складають 80% загальної структури. Серед інших варіантів розміщення – туристичні комплекси, бази відпочинку, бази відпочинку, мотелі, пансіонати.

На основі аналізу наведено рейтинг розвитку гірськолижного туризму на територіях Карпатського регіону (Табл. 2. 3.).

Таблиця 2.3. Рейтинг областей Карпатського регіону за показниками гірськолижного туризму

Області	Місце області за кількістю гірськолижних показників					Інтегральна оцінка
	Районів	Курортів	Трас	Підйомників	Засобів розміщення	
Закарпатська	1	1	2	1	2	1,4
Івано-Франківська	2	2	1	2	1	1,6
Львівська	3	3	3	3	3	3
Чернівецька	4	4	4	4	4	4

Джерело: систематизовано автором на основі джерела [6]

За даним Табл. 2.2 ми бачимо, що Закарпатська та Івано-Франківська області виділяються лідерами розвитку гірськолижного туризму. За кількістю районів, курортів, витягів виділяється Закарпатська область, за кількістю лижних трас та закладів розміщення – Івано-Франківська. За умови розвитку необхідної інфраструктури Закарпатська область має потенціал стати провідним напрямком внутрішнього гірськолижного туризму. Львівська область посідає третє місце за всіма показниками, а Чернівецька – четверте.

Доступність проживання, оренда спорядження та вартість одного підйому

на вершину гори є важливими факторами, які аналізуються в гірськолижному туризмі. Цінова політика на проживання на гірськолижних курортах Карпат суттєво різниться в залежності від типу розміщення (готель, приватний пансіонат, міні-готель, туристичний комплекс, база відпочинку), рівня інфраструктури та якості послуг, що надаються. Найдорожче житло можна знайти на курортах Буковель, Драгобрат, Красія, Славське, Тисовець, Мигово.

Найдорожчі послуги з прокату спорядження можна знайти в ГК «Буковель», оскільки вони надають гірськолижне спорядження та підйомники, що відповідають міжнародним стандартам. Курорти Красія, Сонячна Долина, Славське, Мигово, Драгобрат, Плай, Ворохть пропонують прокат спорядження за середньою ціною. Натомість найнижчі ціни на оренду спорядження пропонують курорти Яремча, Пилипець, Тисовець.

Таким чином, основні центри розвитку гірськолижного туризму зосереджені в Карпатському регіоні, хоча нині гірськолижні курорти стрімко виникають і в інших регіонах.

Для сприяння розвитку гірськолижного туризму в Україні, крім підйомників та спеціалізованого обладнання, вирішальною є наявність потужної інженерно-транспортної інфраструктури. Це водо-, енерго- та газопостачання складних гірських районів, добре розвинена мережа доріг та надійні системи інформаційного зв'язку. Серед ключових проблем, які потребують покращення, помітні виклики включають недостатню обізнаність населення щодо доступних туристичних пропозицій, низький рівень обслуговування на менш відомих курортах через обмежену конкуренцію та неналежне обслуговування гірськолижних схилів.

2.3. Вплив гірськолижного туризму на стан хорони навколишнього середовища

Гірськолижний туризм, як і будь-який інший вид туризму, може мати як позитивний, так і негативний вплив на навколишнє середовище. Хоча гірськолижні курорти пропонують можливості для відпочинку та економічні

вигоди для місцевих громад, вони також чинять значний тиск на природні ресурси та екосистеми. Наведемо певні особливості стану охорони навколишнього середовища в гірськолижному туризмі:

Зміна клімату: лижний туризм особливо вразливий до зміни клімату. Підвищення температури та зміна режиму опадів загрожують снігопадам і загальній життєздатності гірськолижних курортів. Багато гірськолижних курортів були змушені покладатися на штучне засніження, щоб підтримувати свою роботу. Однак снігоутворення потребує великої кількості води та енергії, що сприяє викидам вуглецю та створює додаткове навантаження на водні ресурси.

Знищення середовища проживання: гірськолижні курорти часто потребують розчищення землі для розвитку інфраструктури, включаючи лижні траси, готелі та інші об'єкти. Це може призвести до знищення природних середовищ існування, включаючи ліси та альпійські луки, які важливі для збереження біорізноманіття. Фрагментація середовищ існування також може порушити схеми міграції диких тварин і зменшити різноманітність видів.

Управління водними ресурсами. Гірськолижні курорти споживають значну кількість води для створення снігу, догляду та інших заходів. У регіонах з дефіцитом водних ресурсів, наприклад у гірських районах, це може посилити існуючу нестачу води. Видобуток води з річок або джерел підземних вод може виснажити місцеві запаси води та вплинути на водні екосистеми.

Утилізація відходів: на гірськолижних курортах утворюється значна кількість відходів, включаючи упаковку, харчові відходи та інші матеріали. Ефективні системи управління відходами мають вирішальне значення для запобігання забрудненню та підтримки чистоти гірського середовища. Переробка, компостування та мінімізація використання одноразового пластику – це деякі стратегії, які можуть використовувати гірськолижні курорти, щоб зменшити свій екологічний слід.

Транспорт і доступ: лижний туризм значною мірою залежить від транспорту, включаючи приватні транспортні засоби, автобуси та гелікоптери.

Збільшення трафіку може призвести до заторів, забруднення повітря та викидів парникових газів. Заохочення екологічно чистих варіантів транспорту, таких як громадський транспорт, спільне використання автомобілів і сприяння доступу до гірськолижних зон поїздом, може допомогти пом'якшити ці наслідки.

Зусилля щодо збереження: багато гірськолижних курортів визнають важливість піклування про навколишнє середовище та вжили заходів для мінімізації свого екологічного сліду. Це включає в себе впровадження енергоефективних технологій, застосування відновлюваних джерел енергії, сприяння екологічно чистим практикам, а також участь в екологічних освітніх і просвітницьких кампаніях. Деякі курорти також співпрацюють з місцевими природоохоронними організаціями, щоб захистити чутливі екосистеми та середовища існування дикої природи.

Сертифікація та стандарти: різні програми сертифікації та стандарти, такі як Програма сталого розвитку схилів та ISO 14001, були розроблені для керівництва гірськолижними курортами щодо впровадження екологічно відповідальних практик. Ці програми охоплюють такі сфери, як енергоефективність, управління відходами, збереження води, охорона середовища проживання та залучення громади.

Варто зазначити, що стан охорони навколишнього середовища в гірськолижному туризмі може сильно відрізнятися в різних регіонах і на курортах. Деякі гірськолижні райони досягли значного прогресу у впровадженні стійких практик, тоді як іншим, можливо, ще потрібно пройти довгий шлях. Зрештою, необхідно знайти баланс між економічною вигодою гірськолижного туризму та збереженням природного середовища, щоб забезпечити стале майбутнє цієї галузі.

Гірськолижний туризм може мати різний вплив на стан навколишнього середовища, як позитивний, так і негативний. Ось кілька ключових способів впливу лижного туризму на навколишнє середовище:

Руйнування середовища проживання: розвиток гірськолижних курортів часто вимагає розчищення землі, що може призвести до знищення та

фрагментації природних середовищ існування. Древа та рослинність видаляються для створення лижних трас, готелів та іншої інфраструктури, що призводить до втрати біорізноманіття та порушення середовища проживання диких тварин.

Вирубка лісів: гірськолижні курорти часто потребують будівництва об'єктів та інфраструктури в лісистих районах. Це може призвести до вирубки лісів, що не тільки зменшує біорізноманіття, але й сприяє викидам вуглецю та зміні клімату.

Ерозія ґрунту: будівництво лижних трас та пов'язаної з ними інфраструктури може порушити ґрунт, що призведе до посилення ерозії. Круті схили та інтенсивний пішохідний рух під час катання на лижах можуть ще більше посилити ерозію ґрунту, впливаючи на стабільність екосистеми та якість води в прилеглих струмках і річках.

Вичерпання водних ресурсів: Гірськолижні курорти споживають значну кількість води, головним чином для створення снігу. У регіонах з дефіцитом води це може призвести до навантаження на місцеві водні ресурси та порушити водні екосистеми. Видобуток води може знизити рівень ґрунтових вод і негативно вплинути на доступність води для інших цілей, таких як сільське господарство та місцеві громади.

Зміна клімату: лижний туризм особливо вразливий до впливу зміни клімату. Підвищення температури та зміна режиму опадів можуть зменшити надійність і тривалість снігового покриву, впливаючи на життєздатність гірськолижних курортів. Деяким гірськолижним курортам довелося покладатися на штучне засніження, яке потребує енергетичних і водних ресурсів, сприяючи викидам вуглекислого газу та ще більше погіршуючи кліматичні зміни.

Забруднення: Гірськолижні курорти створюють різні форми забруднення, включаючи забруднення повітря та води. Машини для прибирання снігу, транспортні засоби та системи опалення сприяють забрудненню повітря, тоді як неправильне поводження з відходами може призвести до забруднення води. Використання хімічних речовин для снігоутворення та утримання схилів також

може мати негативний вплив на якість води та водні екосистеми.

Транспортні викиди. Гірськолижний туризм значною мірою залежить від транспорту, особливо приватного транспорту, який сприяє викидам парникових газів. Збільшення трафіку на гірськолижні курорти та з них може призвести до заторів і забруднення повітря, особливо в гірських регіонах.

Занепокоєння дикої природи: катання на лижах і присутність великої кількості відвідувачів можуть заважати дикій природі, що призводить до змін у поведінці, моделях міграції та використанні середовища проживання. Шумове забруднення, фрагментація середовища проживання та занепокоєння під час будівництва та експлуатації курортів можуть мати негативний вплив на місцеві популяції дикої природи.

Важливо відзначити, що не всі гірськолижні курорти мають однаковий вплив на навколишнє середовище, оскільки їхній розмір, розташування та методи управління відрізняються. Багато гірськолижних курортів все більше впроваджують екологічно відповідальні практики та приймають стійкі ініціативи для пом'якшення свого впливу на навколишнє середовище. Однак необхідні постійні зусилля та підвищення обізнаності, щоб мінімізувати негативний вплив лижного туризму на навколишнє середовище та сприяти сталим практикам у всій галузі.

РОЗДІЛ 3. ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Розробка та процес реалізації комплексного плану відновлення гірськолижних курортів

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку гірських територій українських Карпат» від 3 квітня 2019 р. № 232туризм проголошено шляхи і способи розв’язання проблеми зазначені вище [32].

Реалізація концепції передбачатиме створення середовища, яке сприятиме цілісному та тривалому розвитку гірських регіонів Українських Карпат. Це буде досягнуто шляхом відповідального та сталого використання природних ресурсів, а також мобілізації та концентрації ресурсів для розвитку цих територій. Це вимагатиме тісної координації між державними органами, державним сектором і приватними підприємствами, сприяння партнерству та ефективне використання наявних фінансових ресурсів. Метою є створення сприятливих умов для довгострокового та збалансованого розвитку гірських територій Карпат:

Для досягнення бажаної мети необхідно розробити та реалізувати комплексний план відродження гірськолижних курортів в Україні, який охоплюватиме такі дії:

- стимулювання конкурентоспроможної економіки в гірських регіонах;
- заохочення розвитку традиційних та перспективних видів економічної діяльності у лісовому та сільському господарствах шляхом впровадження екологічно чистих інноваційних технологій та практик сталого виробництва, включаючи переробку місцевої сировини та розвиток альтернативної енергетики;
- сприяння державно-приватному партнерству для будівництва та модернізації інфраструктури;
- ініціювання та реалізація економічних проектів, пов’язаних з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку гірських регіонів;

- посилення механізмів державної підтримки фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, малого та середнього підприємництва у сільській місцевості;
- створення виробничих кластерів та інших інноваційних організаційних структур;
- сприяння транскордонному та міжрегіональному економічному співробітництву;
- усунення інфраструктурних обмежень і розвиток добре збалансованої промислової та соціальної інфраструктури;
- розробка комплексної схеми планування гірських територій Українських Карпат, розгляд пропозицій щодо розвитку господарського комплексу, транспортної та інженерної інфраструктури, систем розселення, охорони навколишнього середовища, природно-заповідного фонду, збереження історико-культурної спадщини, туристичного потенціалу;
- прискорення розвитку транспортних мереж, систем зв'язку та електромереж;
- відновлення вулично-дорожньої мережі в населених пунктах, будівництво та модернізація доріг, мостів та інших споруд відповідно до європейських стандартів, таким чином з'єднуючи гірські громади та адміністративні центри;
- створення та покращення велодоріжок та придорожніх споруд, у тому числі місць відпочинку, оглядових пунктів, пунктів харчування та води;
- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури, такої як освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, правоохоронні органи, фізкультура та спорт у гірських громадах;
- сприяння розвитку ринкової інфраструктури шляхом створення розгалуженої мережі оптових та роздрібних ринків.
- використання туристичного потенціалу:
- створення національної інформаційної мережі з питань туризму та курортів, що підтримується відповідною мережею інформаційних центрів у

різних регіонах;

- охорона та підтримка історико-культурної спадщини, традиційних ремесел місцевого населення, виробництва та продажу місцевої продукції, мистецтва, народної творчості, збереження традиційної архітектури, сталого землекористування, корінних порід тварин, вирощування різноманітних видів рослин та сталого використання Дика флора Карпат;

- створення середовища, сприятливого для подальшого розвитку сільського та екотуризму в Карпатському регіоні;

- забезпечення збалансованого використання природних ресурсів у лікувально-рекреаційних цілях при збереженні здатності природних екосистем до самовідновлення;

- проведення нових та вдосконалення існуючих туристичних маршрутів, у тому числі велодоріжок біля пам'яток історії, культури та архітектури;

- забезпечення територіального планування і розвитку транспортної інфраструктури з урахуванням особливостей гірського середовища, необхідності захисту територій, які є маршрутами міграції тварин або мають міжнародне значення, охорони біологічного різноманіття та ландшафтів, а також територій особливої важливості для туризму [27] ;

- просування українських Карпат як привабливого туристичного регіону для зростання туристичних потоків;

- просування транскордонного співробітництва для підтримки розвитку сталого туризму;

- гарантування доступності об'єктів туристичної інфраструктури для розміщення людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

- пріоритет екологічної безпеки;

- забезпечення розвитку екомережі Карпат як складової Загальноєвропейської екомережі, створення та підтримання Карпатської мережі природно-заповідних територій, здійснення природоохоронних заходів та заходів сталого управління на незаповідних територіях;

- сприяння відновленню лісів та оптимізації ландшафтних структур;

- збереження, сталого використання та сприяння відтворенню біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат;
- запобігання забрудненню поверхневих і підземних вод.
- поліпшення санітарно-гігієнічного та екологічного стану населених пунктів шляхом впровадження сучасних систем збору, утилізації та переробки відходів, у тому числі побутових, а також облаштування систем каналізації;
- забезпечення будівництва та модернізації протиерозійних, гідротехнічних та протилавинних споруд, а також протипаводкових і протипаводкових заходів для запобігання небезпечним геологічним процесам та проведення заходів хімічної меліорації ґрунті;
- здійснення заходів щодо запобігання деградації ґрунтів;
- запобігання деградації ландшафту внаслідок рекреаційної діяльності.

Окрім типових проблем, з якими стикаються українські гірськолижні курорти, типовою проблемою для них є транспорт. Практично кожен центр потребує модернізації дорожньої інфраструктури, зокрема покращення стану під'їзних доріг та внутрішніх мереж, які безпосередньо ведуть відвідувачів до гірськолижних курортів. Щоб вирішити цю проблему, вважається доцільним створити або підтримувати суб'єкт господарювання, відповідальний за експлуатацію доріг, поточний ремонт та розвиток мережі в регіоні. Хоча очікується, що облавтодор буде виконувати ці функції, додаткове фінансування від зацікавлених інвесторів піде на користь бізнесу, і таке підприємство з експлуатації та розвитку дорожньої мережі в околицях села Славське могло б співпрацювати з облавтодором, координуючи спільні зусилля [26].

Для комплексного покращення рекреаційно-туристичних територій необхідно залучати приватні інвестиції для будівництва, ремонту та утримання доріг. Фінансування на ці цілі має бути спрямоване на рахунок замовника проекту, наразі Служби автомобільних доріг. Бюджетні кошти також мають залишатися джерелом фінансування. Основним стимулом для залучення приватних фінансових ресурсів є надання податкових пільг, які можуть частково або навіть повністю компенсувати витрати суб'єктів господарювання на

підтримку ремонту та будівництва доріг. Така практика є перспективною, оскільки дозволяє бізнесу окупити свої витрати, водночас покращуючи інфраструктуру та розвиваючи рекреаційні зони

Важливим механізмом розвитку дорожньої інфраструктури є проведення тендерних процедур з відбору підрядників. Виконавцями можуть виступати як приватні, так і державні ремонтно-будівельні компанії. Також зазначимо, що в оздоровчо-туристичному комплексі Карпатського регіону рекомендовано відновити та відремонтувати дороги, які з'єднують курортні зони з іншими гірськолижними напрямками.

Окрім проблем дорожньої інфраструктури, більшість українських гірськолижних курортів також стикаються з нагальними проблемами щодо роботи гірськолижної інфраструктури, як-от підготовка схилів, технічне обслуговування обладнання (підйомників та крісельних підйомників), штучне снігове покриття та освітлення. Наприклад, у Славському та його околицях майже на всіх придатних для цього гірськолижних трасах встановлені підйомники 1970-1980-х років, термін експлуатації яких давно закінчився. Ці підйомники часто виходять з ладу через фізичний знос, а іноді простоюють цілі сезони через відсутність запчастин [28].

Не маючи необхідних технічних засобів для штучного засніжених схилів, власники гірськолижних курортів у Тростяні та інших районах Славського змушені ставити на перше місце природний стан гірських схилів. Однак у цих сферах не вистачає цілеспрямованих зусиль для виконання таких завдань.

Потенційним вирішенням цієї проблеми може бути створення спеціалізованих сезонних бригад із місцевих працівників, які б відповідали за організацію та обслуговування схилів у міжсезоння. Впровадження таких заходів позитивно вплине на рівень зайнятості на місцевому рівні протягом цього періоду. Для фінансування цієї діяльності власники гірськолижних курортів у регіоні повинні створити спеціальний фонд, який можна періодично поповнювати. Інвестиції у високоякісну підготовку схилів у літні місяці призведуть до збільшення кількості клієнтів взимку, що підвищить прибутки для

підприємств. Внески, зроблені до такого фонду, зрештою покриватимуться за рахунок збільшення доходу.

Крім того, важливо підкреслити необхідність вечірнього освітлення гірськолижних схилів. На деяких курортах, як-от «Буковель» і «Подобовець», вже є ліхтарі та потужні прожектори, які вмикаються після 18-19 години, освітлюючи значну частину гірських схилів і дають змогу активно відпочивати в темний час доби. Така практика позитивно впливає на дохід і збільшує час роботи. Рекомендується, щоб інші гірськолижні курорти впроваджували подібні системи освітлення [29].

Наявність природного снігу дає можливість покататися на обмеженій кількості трас через кліматичні умови. Це звужує сезон, робить відпустку ризикованою (несподівані відлиги для України не рідкість), що в свою чергу, дає можливість наймовірніше збільшити ціни в пік сезону. Зараз технологія штучного засніження схилів істотно нівелювала цю проблему. У пік сезону ціни як і раніше досить високі, але на початку і ближче до завершення сезону доступні для більшості українців.

Актуальними стають питання ефективності інвестицій та приватних інвестицій. З точки зору вирішення питань, пов'язаних з функціонуванням гірськолижних трас та розвитку рекреаційного туризму в Карпатському регіоні, очевидно, що необхідно покращити мережу доріг, побудувати сучасні транспортні засоби для доставки відпочиваючих безпосередньо на гірськолижні траси, канатну мережу. машини потрібно модернізувати. Крім того, важливо відновити гірськолижну інфраструктуру на схилах.

3.2. Перспективи розвитку гірськолижного туризму Карпатського регіону та України

Міжнародний досвід показує, що розвиток регіонального туризму потребує значної державної підтримки на додаток до прагнень місцевого населення. Без такої підтримки ні місцева влада, ні громада не зможуть розвивати туристичний бізнес. Ці важливі сфери, які потребують уваги,

включають:

- створення необхідної законодавчої бази;
- формування державної політики та цільових програм розвитку регіонального туризму;
- створення та вдосконалення необхідної інфраструктури;
- розробка механізмів фінансової підтримки підприємців-початківців та малого бізнесу;
- Організація навчальних програм як для представників місцевого самоврядування, так і для мешканців самих регіонів [12].

Численні європейські країни показали, що зростання туризму в регіонах позитивно впливає на соціально-економічне та етнокультурне благополуччя населення. Це дає змогу отримати додаткові доходи, покращити умови життя, зберегти та активізувати етнічні та традиційні ресурси, як матеріальні, так і нематеріальні.

3 лютого 2021 року Кабінет Міністрів затвердив План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій, сприяння туризму. Міністерство культури та інформаційної політики України розробило план, який передбачає розробку Державної цільової програми «Мандруй Україною» для розвитку сучасної туристичної інфраструктури.

У сфері туризму на 2021-2023 роки заплановано такі ініціативи:

- проведення досліджень змін ринку та майбутніх перспектив туристичних послуг, а також вивчення цільової аудиторії;
- впровадження Єдиного туристичного реєстру – національної системи збору та аналізу туристичних даних;
- створення середовища, сприятливого для розвитку конференц-індустрії, включно зі створенням Державного конференц-бюро;
- розробка та впровадження офіційного багатомовного туристичного порталу;
- створення туристичних інформаційних центрів;

– просування внутрішнього та в'їзного туризму через проект «Мандруй Україною»;

– реалізація проекту «Туристичні магніти України».

Концепція Державної цільової програми розвитку внутрішнього та в'їзного туризму «Мандруй Україною» передбачає оцінку та підвищення конкурентоспроможності України як глобальної туристичної дестинації за критеріями міжнародного рейтингу The Travel & Tourism Competitiveness Index. Проект має на меті визначити пріоритетні цілі для спрямування зусиль держави та виділення коштів для підвищення рейтингу та позиції України в туристичному секторі. Ці цілі включають створення сприятливих умов і середовища, формулювання політики подорожей і туризму, розвиток інфраструктури та використання культурних і природних ресурсів.

Прогрес у цих сферах сприятиме збільшенню туристичних потоків в Україну, зростанню ВВП та більшій частці доходів від туризму. Це сприятиме налагодженню додаткових туристичних послуг і можливостей працевлаштування. Крім того, це стимулюватиме розвиток малого та середнього бізнесу, залучатиме інновації та сприятиме швидкому зростанню ділового туризму. У державній цільовій програмі також зосереджено увагу на відновленні та розвитку інфраструктури, зокрема в місцях підвищеного туристичного інтересу. Її метою є підвищення обізнаності потенційних туристів (як внутрішніх, так і приїжджих) про регіональні туристичні привабливості та загальну привабливість України як туристичного напрямку [30].

Особистісний розвиток мешканців у регіональному туризмі відіграє вирішальну роль. Це пропонує їм можливість отримати нові знання та навички, підвищити свою кваліфікацію в різних аспектах організації бізнесу, прийому туристів, організації турів тощо. Дослідження показали, що мешканці цих регіонів охоче навчаються та беруть активну участь у навчальних програмах і семінарах. Держава займає визначну позицію та відповідальність за організацію таких заходів та реалізацію ініціатив щодо навчання громадян підприємництву в туристичній галузі. Створення ефективного плану заходів із залученням

представників вищих органів влади та місцевого самоврядування має важливе значення для забезпечення жителів необхідною підготовкою та залучення їх до участі у діяльності, пов'язаній з туризмом.

Тому розвиток туризму в регіонах України потребує значної державної підтримки, активного залучення місцевої влади до організаційних зусиль, освіченого населення, чиєсь зацікавленого у туристичному бізнесі.

Незважаючи на порівняно високий рівень сервісу Буковеля порівняно з іншими природно-рекреаційними комплексами Українських Карпат, для його подальшого розвитку як туристичного центру потрібен комплексний підхід.

Пріоритетні заходи щодо підвищення ефективності, прибутковості та зростання туристичного сектору, внутрішнього та в'їзного туризму та готельного господарства мають включати наступне:

- стимулювання підприємницької діяльності шляхом цільового стимулювання;
- запровадження гнучкого пільгового механізму оподаткування, у тому числі податкових пільг для інвесторів, для стимулювання розвитку та довгострокових інвестицій у готельну та санаторно-курортну сфери;
- проведення реконструкції та модернізації санаторно-курортних, рекреаційних та туристичних закладів.

Будівництво, розширення та ремонт автомобільних доріг, що ведуть до природних та рекреаційних комплексів, створення відповідної інфраструктури для підтримки автомобільного туризму, такої як автосервіси, ресторани, торгові заклади, що відповідають міжнародним стандартам [21].

Україна має значний потенціал для розвитку гірськолижних курортів, зокрема в Карпатському регіоні, де вершини сягають висоти 2000 м. Сніговий покрив у цій місцевості тримається півроку, а подекуди доходить до 8 місяців.

Для сприяння як зовнішньому, так і внутрішньому туризму було запропоновано декілька заходів, зокрема:

- Визначення придатних земельних ділянок для створення необхідної туристичної інфраструктури, в тому числі гірськолижних трас.

– Створення гірськолижних центрів у різних місцях, таких як гора Красія, долина Драгобрат, долина Воржави, район Синяк.

– Розбудова гірськолижного курорту з центром у селі Поляниця Болехівської міської ради Івано-Франківської області.

– Створення гірськолижного курорту з центром у селі Розділ Турківського району та гірськолижної станції біля сіл Тисовець, Козлова, Плав'є, Тухля, Гребенів, Нижня, Верхня Рожанка Сколівського району Львівської області.

Гора Писана, розташована неподалік Славського, також перспективна для забудови, оскільки за своїми топографічними особливостями можна порівняти з Тростяном. Вже триває монтаж сучасного крісельного підйомника вітчизняного виробництва з Харкова. Ще одна потенційна територія – гора Рожанка, яка може похвалитися сприятливим рельєфом і сніговим покривом. Однак його розвиток, включаючи будівництво доріг і створення інфраструктури, вимагатиме значних інвестицій, потенційно в десятки мільйонів доларів.

Спортивна база «Тисовець» розташована за 32 км від м. Сколе та 120 км від Львова, на висоті 1020 м над рівнем моря. Звивиста дорога поступово піднімається вгору, відкриваючи мальовничі краєвиди долини в оточенні високих і чарівної краси смерек. Снігопад у регіоні починається в листопаді і триває до кінця квітня, що робить Тисовець ідеальним місцем для зимових видів спорту, таких як біатлон, фрістайл і гірські лижі [31].

Унікальність Тисовця полягає в його історії як спортивної бази Радянської Армії, статус якої зберігається і сьогодні. Проте на території розгорнувся комерційний комплекс котеджів. Керівництво повідомляє про щорічний приплив приблизно 35 000 туристів. Одночасно база може прийняти до 600 осіб, не враховуючи денних відвідувачів. Канатна дорога протяжністю 1,5 км з'єднає житлові будинки безпосередньо з лижною трасою, а підйомники протяжністю 800 м обслуговують схили. Поруч широкий і пологий спуск з тросом довжиною 400 м, спеціально розроблений для новачків.

Тисовець насамперед націлений на сегмент середнього класу та пропонує компактний та відносно однорідний досвід. Проте обмеження, які накладають

статус військової навчальної бази та віддаленість від населених пунктів, обмежують можливість залучення значних зовнішніх капіталовкладень.

Поруч із Тисовцем у селі Орянич розташований гірськолижний комплекс «Звенів». Цей порівняно невеликий проект включає два підйомники та скромний готель на 30 місць. Тим не менш, протягом сезону комплекс приваблює понад 25 000 любителів зимових видів спорту, переважно туристів вихідного дня зі Львова. Сколівський район, а також села Рожлuch і місто Турка Турківського району Львівської області також пропонують можливість покататися на лижах. Лижний сезон у цих районах зазвичай триває з грудня по березень. Найактивніше відвідують курорти Львівської області жителі Києва, Західної України та Польщі. Враховуючи зростаючу популярність і тенденцію лижного спорту, у поєднанні з винятковими природними ресурсами та значним потенціалом розвитку, перспективи розвитку туризму в Карпатському регіоні є дуже перспективними та економічно вигідними. Крім того, активне просування цього виду туризму в Карпатах підвищить міжнародний авторитет України [32].

Незважаючи на природну привабливість, зручне транспортне сполучення, відносно помірні ціни, відсутність мовних бар'єрів та інші принади «зелених легенів Європи», більшість українських любителів гірськолижного спорту все ж віддають перевагу подорожам за кордон. Серед популярних напрямків – сусідня Словаччина, Польща та більш віддалені країни, такі як Туреччина та Австрія. На запитання, чому вони не обирають українські Карпати, наші співвітчизники влучно відповідають, що недостатня інформація про курорти, обмежена реклама, нерозвинена інфраструктура та низький рівень сервісу через відсутність конкуренції. Крім того, тенденція віддавати перевагу іноземним напрямкам ґрунтується на уявленні про те, що «там краще», яке підкріплюється широкими рекламними кампаніями вітчизняних туроператорів.

Вивчення досвіду наших західних сусідів, таких як Польща та Словаччина, а також Туреччини на Чорному морі, дає цінні ідеї та уроки. Польсько-словацькі Татри є прикладом двостороннього підходу до розвитку гірськолижного туризму. Польща, особливо курортне місто Закопане, виграла від добре

продуманої державної політики, яка зосереджена на задоволенні іноземного попиту. Уряд надав значну підтримку малому та середньому бізнесу, дозволивши їм розвинути необхідну матеріальну та спеціалізовану транспортну інфраструктуру. Навпаки, Словаччина, яка має традиції гірськолижного туризму ще з епохи соціалізму, зіткнулася з проблемами після розпаду країни. Без централізованої державної підтримки його розвиток спирався на приватну ініціативу, а готелями та підйомниками керували акціонерні компанії. Гірськолижний туризм у Словаччині розвивається повільніше, ніж у сусідній Польщі, незважаючи на наявність більших природних ресурсів [16].

Експерти підкреслюють, що успішний вихід України на світовий ринок із конкурентоспроможним «гірсько-лижним» продуктом багато в чому залежить від перспектив політики соціально-економічної реконструкції регіону. Ефективна реалізація такої політики сприяла б необхідним соціально та екологічно спрямованим змінам у всіх секторах економіки Карпатського регіону. Рекреаційний потенціал регіону неабиякий і привабливий для туристів, що проявляється в його просторах лісах, унікальній флорі і фауні, величних горах, лікувальних ресурсах, великій кількості пам'яток історії та культури. Для подальшого розвитку регіону вкрай важливо визначити стратегії, що окреслюють основні напрямки зростання. Аргументи на підтримку цього підходу включають:

- наявність унікальної природно-ресурсної бази з понад 800 джерелами мінеральної води з лікувальними властивостями, багато з яких не мають собі рівних;
- значний потенціал для різноманітних видів туризму завдяки різноманітному ландшафту та багатій історико-культурній спадщині;
- вигідне розташування в самому центрі Європи;
- відносно збережена екологічна цілісність порівняно з іншими регіонами України, багато територій ще зберегли свій первісний вигляд, що є життєво важливим для рекреації та гірськолижного туризму;
- високі показники інвестиційної привабливості.

У Карпатському регіоні є багато шляхів для розвитку туризму, які потребують значних інвестицій та добре розробленої маркетингової стратегії. Одним з перспективних напрямів є екологічний туризм, який можна розвивати не лише на природоохоронних територіях, а й на територіях з обмеженим фінансуванням. Екотуризм орієнтований на природні та природно-антропогенні ландшафти, визначні пам'ятки та унікальні культурні аспекти регіону. Вона має потенціал для надходження до місцевого та державного бюджетів і навіть може стати спеціалізацією, конкуруючи з екологічно шкідливою промисловою та економічною діяльністю [14]. Ще одним перспективним напрямком є пригодницький туризм, що використовує існуючу рекреаційну та туристичну інфраструктуру. Пам'ятки в цьому царстві включають історичні та культурні об'єкти, а також гори, печери, каньйони та озера. Крім того, важливе значення має розвиток освітнього туризму та спортивного туризму, такого як катання на лижах, водних лижах, верхова їзда, альпінізм, походи та інші активні та пасивні заняття.

Президент України Володимир Зеленський видав Указ № 543/2019 від 22 липня, який спрямований на стимулювання економічного та туристичного розвитку Карпатського регіону. Указ «Про розвиток регіону Українських Карпат» [33] спрямований на прискорення соціально-економічного зростання, підвищення інвестиційної привабливості, розвиток рекреаційного, туристичного та етнокультурного потенціалу регіону.

Крім того, Кабінет Міністрів України (КМУ) 3 квітня 2019 року розпорядженням № 232-р затвердив Концепцію розвитку гірських територій Українських Карпат [34]. Завданнями концепції є визначення пріоритетів розвитку гірських територій, створення сприятливих умов для розвитку Українських Карпат, підвищення конкурентоспроможності регіону на внутрішньому та зовнішньому ринках, покращення якості життя місцевих жителів. Реалізація цієї концепції запланована на 2019-2027 роки.

Реалізація концепції спрямована на ефективний територіальний розвиток Карпат і має на меті досягнення:

- Зменшення диспропорцій регіонального розвитку.
- Поглиблення співпраці в регіоні шляхом розвитку рекреаційно-туристичної сфери, збереження та охорони природної, історичної та культурної спадщини регіону.
- Сприяння інвестиціям у привабливі території для стимулювання регіонального розвитку.
- Покращення транспортної та інформаційної доступності в регіоні.
- Забезпечення захисту навколишнього середовища через практики сталого розвитку.

Карпатський регіон отримує значну державну підтримку, зокрема законопроекти щодо його розвитку. Крім того, існує галузева підтримка з боку Європейського Союзу, а також виділені кошти, спрямовані на забезпечення ефективного розвитку регіону.

Як наслідок, основні перспективні напрямки розвитку туризму в Карпатському регіоні зосереджені на гірській місцевості, особливо на екотуризмі. Також варто розглянути можливість запровадження інших форм гірського туризму, таких як пригодницький чи екстремальний. Крім того, слід докладати зусиль для залучення іноземних туристів до регіону з метою розвитку туристичної галузі.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.

Аналіз стану охорони праці виконується з метою встановлення відповідності робочих місць, виробничих процесів, техніки і обладнання, нормативно-правовим актам, а також виявлення причин виробничих травм і професійних захворювань у сфері гірськолижного туризму. Для аналізу використовуються знання, набуті під час вивчення курсу “Охорона праці та безпека життєдіяльності”, статистичні дані стосовно охорони праці організацій і підприємств сфери туризму, за матеріалами яких виконується бакалаврська робота. У цьому підрозділі пропонується висвітлити такі питання:

- відповідальність за організацію охорони праці в підприємстві, організації;
- особливості дотримання вимог трудового законодавства під час організації праці і технологічних процесів при різних заходах та різновидах туристичної сфери;
- дотримання вимог щодо проведення інструктажів (вступного, первинного на робочому місці, повторного, цільового, позапланового);
- аналіз стану протипожежних заходів;
- аналіз виробничого травматизму і професійних захворювань за роки, що аналізуються у бакалаврській роботі (з визначення показників травматизму за статистичним методом – перелік джерел інформації у додатках).

Заходи щодо поліпшення стану виробничої санітарії і гігієни праці здійснюються з метою створення безпечних умов праці шляхом: доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за елементами умов праці (технічні та технологічні рішення); захисту працівників від дії шкідливих виробничих чинників [35].

До показників ефективності заходів щодо поліпшення виробничої санітарії і гігієни праці належать:

а) зміни стану умов праці: зміна кількості засобів виробництва, приведених у відповідність до вимог стандартів безпеки праці; поліпшення санітарно-гігієнічних показників виробничого середовища; покращання психофізіологічних показників, зменшення фізичних і нервово-психічних навантажень, покращання естетичних показників, раціональне компонування робочих місць і упорядкування робочих приміщень і території тощо;

б) соціальні результати заходів: збільшення кількості робочих місць, що відповідають нормативним вимогам; зниження рівня виробничого травматизму; зменшення кількості випадків професійної захворюваності; зменшення плинності кадрів через незадовільні умови праці; престиж та задоволення працею;

в) економічні результати заходів щодо поліпшення умов праці виражаються у вигляді економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань тощо.

Розробка пункту передбачає аналіз стану та заходи щодо покращання умов праці і виробничого побуту із врахуванням організаційно-правових, санітарно-гігієнічних вимог під час виконання робіт за темою дипломної роботи [36].

У пункті потрібно охарактеризувати:

1) назва і розташування підприємства, загальна характеристика виконуваних робіт, наданих послуг і перелік шкідливих виробничих чинників, наявність та причина виробничого травматизму та професійних захворювань при виконанні і наданні туристичних послуг, функціонування служби охорони праці на підприємстві, що надає туристичні послуги, виконання основних завдань і функцій з охорони праці, відповідальність посадових осіб за організацію безпечних умов праці, проведення навчань, інструктажів та перевірки знань з охорони праці, наявність журналів реєстрації інструктажів, забезпечення засобами індивідуального захисту, тощо.

2) особливості локації підприємства (туристичної організації), виробничих і допоміжних приміщень відповідно до чинних санітарно-гігієнічних вимог;

3) санітарно-гігієнічні умови пропонованих і виконаних робіт в

структурних підрозділах підприємства (філіали, відділення) відповідно до завдання на бакалаврську роботу;

4) вплив на штатних працівників підприємства кліматичних умов (температура, вологість, освітлення, запиленість, загазованість, шум, вібрація, різні види опромінення тощо – вказати нормативні документи, норми параметрів);

5) особливості організації роботи і відпочинку персоналу, а також водно-питтєвого режиму та режиму харчування працівників туристичної сфери та користувачів галузі туризму.

Доцільно охарактеризувати стан виробничої санітарії і гігієни праці в загальному з рекомендаціями щодо профілактичних заходів запобігання нещасним випадкам та захворюванням на виробництві. Особливу увагу потрібно спрямувати на використання сучасних засобів індивідуального та колективного захисту, рівень кваліфікації персоналу, допуски до роботи. Необхідно передбачити заходи дотримання правил безпеки праці, загальної санітарії і гігієни під час проведення туристичних заходів з підвищеною небезпекою (транспортні роботи, екскурсії по гірських масивах, водних та заболочених об'єктах, лісових масивах, підземних печерах тощо) [37].

Розробка рекомендацій з виробничої санітарії і гігієни праці під час виконання різних видів робіт у сфері гірськолижного туризму дає змогу систематизувати знання і запропонувати низку безпечних заходів, дотримання яких уможливить виконання робіт з врахуванням мінімальної ймовірності виникнення небезпечних умов та ситуацій.

1.2. Пожежна безпека

Характеризується система протипожежного захисту у сфері гірськолижного туризму, як сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних чинників пожежі і обмеження збитків. Наголошується на небезпечних чинниках пожежі, дія яких призводить до травми, отруєння або загибелі людини, а також до матеріальних

збитків. Можливість виникнення пожежі на виробництві (в побуті) оцінюється ймовірністю, яка залежить від можливості виникнення умов, необхідних для виникнення загоряння.

В загальному подається характеристика категорій приміщень за вибухо- і пожежною небезпекою, наявність первинних засобів гасіння пожеж, протипожежної сигналізації і водопостачання, категорія приміщень за Правилами улаштування електроустановок, організаційні заходи запобігання ураженню електричним струмом тощо.

Також наводиться характеристика пожежної безпеки на територіях (акваторіях), де здійснюється надання туристичних послуг і сервісів, та розробляються запобіжно-профілактичні заходи для унеможливлення виникнення пожеж при вказаних роботах.

Розробляються рекомендації пожежної профілактики, як комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі. Організаційні і технічні заходи запобігання виникненню пожежі повинні розроблятися відповідно до вимог правил пожежної безпеки [38].

Пожежна безпека є вирішальним аспектом гірськолижного туризму для забезпечення благополуччя відвідувачів, працівників і навколишнього середовища. Гірськолижні курорти не захищені від ризиків пожежі, тому необхідні профілактичні заходи, щоб запобігти пожежам і ефективно реагувати на них. Ось кілька ключових міркувань щодо пожежної безпеки в гірськолижному туризмі:

Проектування та будівництво будівель: на гірськолижних курортах слід дотримуватися правил пожежної безпеки та впроваджувати відповідні методи проектування та будівництва. Це включає використання вогнестійких матеріалів, встановлення відповідних систем виявлення та гасіння пожежі, а також забезпечення належних пожежних виходів і шляхів евакуації в будівлях, таких як будинки, ресторани та пункти прокату лиж.

Системи пожежогасіння: гірськолижні курорти повинні мати надійні системи пожежогасіння, включаючи спринклери та вогнегасники, встановлені в будівлях та інших ключових місцях. Ці системи допомагають виявляти та контролювати пожежі на ранніх стадіях, зводячи до мінімуму потенційні збитки та травми.

Заходи протипожежної безпеки: профілактика є ключем до пожежної безпеки. Гірськолижні курорти повинні впроваджувати заходи для зменшення пожежної небезпеки, такі як регулярне технічне обслуговування та перевірка електричних систем, опалювального обладнання та інфраструктури снігоутворення. Правильне зберігання та утилізація легкозаймистих матеріалів, у тому числі палива та хімікатів, є важливими для запобігання випадковим пожежам.

Навчання персоналу та готовність до надзвичайних ситуацій: працівники гірськолижного курорту повинні пройти комплексне навчання протоколам пожежної безпеки, включаючи запобігання пожежам, процедури евакуації та використання обладнання для гасіння пожежі. Необхідно проводити регулярні тренування та тренування, щоб переконатися, що співробітники готові ефективно реагувати у випадку пожежі [39].

Комунікація та вивіски: чітка комунікація та відповідні вивіски мають вирішальне значення для орієнтування відвідувачів і працівників під час надзвичайних ситуацій. На знаках повинні бути позначені протипожежні виходи, шляхи евакуації, місця збору, розташування засобів пожежогасіння. Контактна інформація для надзвичайних ситуацій повинна бути видна на всьому курорті.

Управління рослинністю: гірськолижні курорти часто мають значну кількість лісистих або рослинних територій навколо їх інфраструктури. Належна практика управління рослинністю, як-от утримання захисних просторів, прибирання відмерлої рослинності та керування завантаженнями палива, може допомогти зменшити ризик поширення лісових пожеж на курорт та його об'єкти.

Співпраця з місцевими пожежними службами: гірськолижні курорти повинні встановити тісні партнерські стосунки з місцевими пожежними

службами та службами швидкого реагування. Регулярне спілкування та співпраця гарантують, що пожежники знайомі з планом курорту, точками доступу та наявними ресурсами, сприяючи більш ефективному реагуванню в разі виникнення пожежі.

Навчання відвідувачів пожежній безпеці. Гірськолижні курорти повинні надавати відвідувачам інформацію про пожежну безпеку, включаючи вказівки щодо безпечної поведінки, правила куріння та поінформованість про потенційні ризики пожежі, пов'язані з певною діяльністю. Просування відповідальної поведінки та інформування гостей про дії в надзвичайних ситуаціях може допомогти запобігти нещасним випадкам і підвищити загальну пожежну безпеку.

Пожежна безпека – це безперервний процес, який вимагає постійної оцінки, навчання та адаптації до мінливих умов. Приділяючи пріоритет запобіганню пожежам, готовності та співпраці, гірськолижні курорти можуть створити безпечніше середовище для відвідувачів і мінімізувати потенційний вплив пожеж на прилеглу територію.

1.3. Інструкція з охорони праці

Відповідно до завдання у цьому пункті розробляють інструкцію з охорони праці або пожежної безпеки відповідно до вивчених на практичних заняттях з «Основ охорони праці» методик.

Інструкція повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях [40].

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

-відомості про сферу застосування інструкції;

-загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка

характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці;

-умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);

-вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид робіт);

-характеристику основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

-перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи.

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

-порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

-порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

-порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів;

-порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо.

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

-відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання,

пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

- вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

- можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

- вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

- умови, за яких надання робіт і послуг повинно бути зупинено (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні та соціально-політичні умови тощо);

- вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки; порядок повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання, устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників[41].

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

- порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури;

- порядок здавання робочого місця;

- вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;

- порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

- відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);

- відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;

- порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації;

- порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;

-відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації.

При викладенні тексту інструкції необхідно керуватися такими правилами:

-текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;

-інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;

-треба вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах; у тексті інструкції не допускається застосування не властивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання різних термінів для одного поняття, а також іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури; у тексті інструкції слід уникати викладу вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова «категорично», «особливо», «обов'язково», «суворо» та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими; для наочності окремі вимоги інструкції можуть бути ілюстровані малюнками, схемами, кресленнями тощо; якщо безпека роботи обумовлена певними нормами (величини відстаней, напруги та ін.), то вони повинні бути наведені в інструкції.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Гірськолижний туризм — це унікальний вид туризму, який охоплює різні види, включаючи лікувально-оздоровчий, рекреаційний, любительський спортивний та екологічний туризм. Це насамперед сезонна діяльність і вимагає значних капітальних і трудових інвестицій для створення комплексного туристичного досвіду. Гірськолижний туризм відрізняється від інших видів туризму такими особливостями, як спеціалізовані варіанти розміщення, такі як гірські шале, інтегровані в природне оточення. Ці помешкання зручно розташовані поблизу гірськолижних схилів, які класифікуються за рівнями складності від зеленого до чорного. Суттєву роль у загальній вартості гірськолижного туризму відіграють і такі додаткові послуги, як супровід інструктора, прокат спорядження та скі-паси.

Гірськолижний туризм є видом активного туризму, спрямована на сприяння розвитку особистості та зміцнення здоров'я. Швидке поширення катання на лижах як рекреаційної діяльності разом із створенням сучасних гірськолижних курортів породило цілу індустрію гірськолижного туризму. Ця галузь охоплює різні аспекти туризму, включаючи лікувально-оздоровчий туризм, рекреаційний туризм та екологічний туризм.

Вибір методів дослідження для вивчення гірськолижного туризму залежить від характеру предмета і завдань дослідника. Вибрані методи визначають глибину розуміння та аналізу об'єкта дослідження. Тому для дослідження розвитку гірськолижного туризму необхідний комплексний підхід, розкриваючи взаємозв'язки, взаємодії та взаємозв'язки між підсистемами, об'єктами та явищами. Зміни в одній сфері чи галузі можуть мати наслідки для інших.

Аналіз гірськолижного туризму у Карпатському регіоні показує, що, незважаючи на те, що він є основою для зимового туризму в країні, українські гірськолижні курорти все ще не можуть конкурувати зі своїми західними аналогами. Це підкреслює необхідність якісного розвитку, включаючи належне фінансування, створення програм розвитку, відповідних проектів та вирішення

існуючих проблем.

Незважаючи на сприятливі умови для гірськолижного туризму Карпатського регіону, такі як природна краса, зручний транспорт, доступні ціни, доступність мови та інші зручності, багато українців все ще віддають перевагу подорожам за кордон до таких напрямків, як Словаччина, Польща, Туреччина та Австрія. Така перевага часто пояснюється недостатньою інформацією та рекламою про вітчизняні гірськолижні курорти, нерозвиненою інфраструктурою, низьким рівнем обслуговування внаслідок обмеженої конкуренції. Незважаючи на це, останніми роками спостерігається певний прогрес у розвитку карпатського туризму, включаючи відновлення існуючих об'єктів, будівництво нових туристичних комплексів та інші ініціативи.

Головне завдання держави є посилення економічного внеску туризму в Карпатський регіон. Це досягається різними засобами, такими як інклюзивне планування розвитку гірськолижного туризму, яке враховує перспективи місцевих громад, бізнесу та інвесторів, надаючи значні стимули для інвесторів, впроваджуючи заходи для залучення іноземних туристів і забезпечуючи управлінську автономію.

У Карпатському регіоні гірськолижний туризм розвивається досить стрімкими темпами та набуває все більшої популярності серед любителів активного відпочинку. Регіон має багату ресурсну базу, сприятливі погодні умови та відносно тривалий зимовий сезон, що дає перевагу гірськолижному туризму перед іншими зимовими видами спорту.

Для повного розкрити потенціал гірськолижного туризму в Карпатському регіоні, слід звернути увагу на кілька ключових факторів. До них належать покращення інфраструктури, підвищення рівня обслуговування та конкуренції серед гірськолижних курортів, а також підвищення обізнаності за допомогою ефективних маркетингових і рекламних кампаній. Крім того, залучення приватних інвестицій та налагодження партнерства між державою та приватними підприємцями може сприяти розвитку та модернізації індустрії гірськолижного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мандюк Н. Територіальна та функціональна структура гірськолижного туризму Карпатського регіону Україниє. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43(1). С. 221-226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29_30
<http://surl.li/ibxs>
2. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, Держ. служба України з надзвичайн. ситуацій, Нац. ун-т цивіл. захисту України. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 257 с.
3. Макаренко Н. О., Гринь О. Г., Пліс С. Г. Основи наукових досліджень і методика та організація їх проведення: посіб. Донбас. держ. машинобуд. акад. (ДДМА). Краматорськ ДДМА, 2019. 175 с.
4. Підгорний А. З., Готліб І. Г., Вітковська К. В. Статистика: навчальний посібник. Одеса, 2013. 106 с.
5. Підгорний А. З., Самотоєнкова О. В., Милашко О. Г. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону: монографія. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2016. 218 с.
6. Волкова І. І., Кондакова Г. О. Розвиток спортивно–оздоровчого туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2014. № 1144. Вип. 3 (1). С. 151-157.
7. Киричок, П. О., Струтинський С. В., Олійник В. Г. Спеціальні методи наукових досліджень: підруч. за програмою "Доктор філософії" для техн. спец. ун-ту. Нац. техн. ун-т України "Київ. політехн. ін-т". Київ : АртЕк, 2016. 592 с.
8. Гулич О. І. Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння. Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2004. – 56 с.
9. Гамкало М. З. Кюріні-Поплавські З. Л. Розвиток гірськолижного туризму в Львівській області. Географія та туризм. 2018. Вип. 43. С. 83–93.

10. Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 178 с
11. Національний атлас України. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.
12. Гірськолижні курорти України. Довідник. – К.: Школяр, 2005. – 96 с.
13. Офіційний сайт «Гірськолижний курорт Плай». URL: www.playkarpaty.com/.
14. Брич В. Я. Організація туризму: підручник Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 448 с.
15. Волкова І. І., Кондакова Г. О. Розвиток спортивно–оздоровчого туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2014. № 1144. Вип. 3 (1). С. 151-157.
16. Гірськолижний курорт «Захар Беркут» URL: <https://karpatium.com.ua/blog/ogld-girskolyzhnyh-kurortiw-ukrajiny-2022-rik#girs%D1%8Ckoli>
17. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування: монографія. Львів: ЛДУФК, 2017. 340 с.
18. Захар Беркут, с. Волосянка URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/zachar-berkut>.
19. Михайленко Т. І., Молочко М. А., Вавулова О. В. Проблеми и перспективи функціонування гірськолижних курортів Карпатського регіону. Географія та туризм. 2015. Вип. 33. С. 110- 122.
20. Мілл Р. К. Гірські курорти Курорти URL: https://tourlib.net/books_ukr/resort.htm.
21. Найпопулярніші криті гірськолижні курорти світу URL: <https://igotoworld.com/ua/article/17-04-2014-worlds>
22. Офіційний сайт «Гірськолижний курорт Захар Беркут» URL: www.zaharberkut.net.
23. Офіційний сайт «Гірськолижний курорт Славське». URL:

<http://www.karpaty-slav.com/>.

24. Офіційний сайт «Гірськолижний центр на г. Погар» URL: www.slavskopogar.com.ua/.

25. Офіційний сайт «Гірсько-туристичного комплексу «Мигово» URL: <http://www.migovo.com.ua>.

26. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ: Знання, 2018. 343 с.

27. Капаціла В. І. Розвиток гірськолижного туризму у Західному регіоні України. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : наук. моногр. Дрогобич, 2019. С. 177 - 182.

28. Троценко Л. Гірськолижний туризм як рекреаційно-оздоровча діяльність у сучасному середовищі. Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали VIII Всеукр. наук.- практич. конф. з міжнар. участю. Львів, 2012. С. 316–318.

29. Корсак Р. В., Корсак М. В., Гребенюк М. В. Туристичні об'єкти Закарпатської області: Збірник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2017. 416 с.

30. Магійович Р. І., Пилип'як О. В., Шкрібинець О. О. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в Західному регіоні. Науковий вісник : зб. наук.-техн. пр. Львівського лісотехнічного університету. 2018. Вип. 18.7. С. 164–169.

31. Debarbieux B, Oiry Varacca M, Rudaz G, Maselli D, Kohler T, Jurek M (eds.). 2014. Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities. Sustainable Mountain Development Series. Geneva, Switzerland: UNIGE, CDE, SDC, pp. 108.

32. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Конвенцію прийнято 22.05.2003 р., ратифіковано Законом України №1672-IV від 07.04.2004 р.) URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_164

33. Указ Президента України №543/2019 «Про розвиток регіону українських Карпат». – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5432019-28753>

34. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. №

232-р «Про схвалення Концепції розвитку гірських територій українських Карпат». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2019-p>

35. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці. Навчальний посібник. Львів: Афіша, 2002. 320 с.

36. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

37. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно : відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". К. : Ун-т "Україна", 2006. 303 с.

38. Основи охорони праці : навч. посібник / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін. - 4-те вид., виправл. і доповн. К. : Знання, 2008. 302 с.

39. Пістун І. П., Березовецький А. П., Тимочко В.О., Городецький І. М. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навч. посібн. / за ред. І.П.Пістуна. Львів: Тріада плюс, 2017. Ч. I. 620 с.

40. Пістун І. П., Тимочко В.О., Городецький І. М., Березовецький А. П. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія) : навчальний посібник. Львів: Тріада плюс, 2015. Ч. II. 224 с.

41. Тимочко В.О., Березовецький А.П. та ін., Безпека життєдіяльності та охорона праці. Практикум. Навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 376с.